

LUCIE VAN DAM VAN ISSELT

1871 - 1949

Een leven in stillevens

drs. Wim Blok

...zij begreep dat

het beter voor haar was,

met alle wilskracht

op een nederig plan

iets goeds te willen bereiken,

dan naar vele kanten grijpend,

iets middelmatig te willen

verwerven...

Lucie
van Dam van Isseelt

Ten geleide

'Bent U familie van Lucie van Dam van Isselt ?
Wij hebben een schilderijtje ....'

Voor mijn zusters en broer evenals voor mijzelf
een vraag die niet vaak maar toch met een zekere
regelmaat gesteld werd en wordt.

Als kleinkinderen van haar broer 'de Generaal'
W.E. van Dam van Isselt was zij onze oud-tante
Luut, iemand die niet alleen al door het verschil
van twee generaties maar ook door het feit dat ze
schilderes was voor ons kinderen tot een andere,
zuiveriger wereld behoorde.

Uit de overlevering weten wij dat zij tijdens
de laatste wereldoorlog, in een familie die wel
hecht maar allerm minst familieziek genoemd kan
worden, af en toe haar neef Jacob en Leonoor
(onze ouders) in Maastricht opzocht.
Zij logeerde dan stevast bij onze familie vriend
Botke omdat zij dan ervan verzekerd was dat zij
's avonds laat een glas cognac en desnoods een
sigaar kon verordonneren. En elke ochtend trok zij
zich terug om, zo als ze het zelf uitdrukte, te gaan
'masterpiecen'.

Ook tijdens de laatste vier jaren van haar leven,
zij wonend in kwartier Bezuidenhout en ons
ouderlijk gezin op een steenworp afstand in
Wassenaar, zijn bezoeken aan haar schaars maar
bij sommigen toch scherp in de herinnering achter-
gebleven. Daarbij was onze helaas vroeg overleden
zuster Aleyt waarschijnlijk de enige die niet alleen
de 'dame in de lichte, sfeervolle woonkamer, gesteld
op orde, regelmaat en netheid ...' bewust heeft
mee gemaakt maar ook '... de joffer, op niets gesteld
dan enkel op het werken, het scheppen, werkende
achter het venster, tussen haar doeken en tuben
en penseelen, geen acht slaande op de rommel,
uiterlijk slordiger en uiterlijk nonchalanter op de
dingen in haar omgeving, naarmate zij heviger en
directer door de kracht van dat scheppen werd
aangegepen ...'

En met dit enigszins aangepaste citaat van
haarzelf over de twee personen die zij in zich
verenigd vond, moge ik namens onze familie onze
oprechte vreugde kenbaar maken over het tot stand
komen van deze monografie en over de tegelijker-
tijd te houden tentoonstellingen ter gelegenheid van
haar overlijden 50 jaar geleden.

Voor U als lezer van dit ten geleide geeft haar
levensbeschrijving de achtergrond en/of verduidelij-

king bij het bezichtigen van een belangrijk deel
van haar (hier beschreven) oeuvre, maar voor
onze familie heeft Wim Blok veel meer dan dat
gedaan: het in onze gedachten tot leven wekken
van haar illustere en markante persoonlijkheid.
En hiervoor zijn wij hem en de heer Epko
Luinstra die er het initiatief toe nam, oprecht
dankbaar.

Het zij mij vergund ter illustratie nog een tweetal
citaten uit haar dagboek te memoreren: 'Ik ben
veel alleen. Maar ik vind dat niet erg, want ik
vind dan dat ik in goed gezelschap ben'.

Voor een zo levendige, spirituele vrouw die, wan-
neer ze niet een van haar talloze reizen maakte,
altijd mensen om zich heen verzamelde, een treffende
uitspraak. En in meer dan een opzicht is zij te
vergelijken met haar twee nichten Jet en Josine
Lucie van Dam van Isselt, de eerste jarenlang
adjunct-directrice van het Nederlands Historisch
Instituut te Rome, wonend op het dak van een
flatgebouw bovenop een van de zeven heuvels
van Rome alwaar zij vele nederlandse (aspirant)
kunsthistorici ontving, de laatste vele jaren lang
lenares oude talen aan het Stedelijk Gymnasium
te Utrecht en mede naar haar tante Lucie
vernoemd. Ook zij verkozen, hoewel midden
in het leven staand, overwegend een zelfstandig
bestaan te leiden.

Ten slotte, op 40-jarige leeftijd, na het besluit geno-
men te hebben voortaan voornamenlijk bloemen
en kleine stillevens te schilderen: 'Hoe ik ertoe
gekomen ben, kleine stillevens en bloemen te
schilderen, kwam doordat ik jaren geleden (...)'
Titiaans Flora zag, die blanke, rossige vrouw met
dat boeketje primula's in de hand. Toen wist ik,
dat ik geestelijk en ambachtelijk niet verder kon
reiken dan dit merveilleus geschilderde tuiltje bloemen.'
Voor iemand die zo onomwonden en duidelijk
het wezen van haar talent doorwrocht, gelden met
recht de woorden uitgesproken bij de opening van
haar laatste solo-tentoonstelling in 1948:

'Het is juist dat wat gij hier niet ziet, dat dit werk
dat gij wel ziet een blanke klaarte, rust en stille
nobeles contemplatie heeft gegeven.'

Het is met gepaste trots, en met een gevoel van
grote erkentelijkheid jegens de heer Blok, dat ik dit
boekwerk en de tentoonstelling bij U aanbeveel.

ir W.E. van Dam van Isselt

Voorwoord

Toen ik in 1976 als werkstudent kunstgeschiedenis een functie aanvaardde in het Gemeentemuseum Het Markiezenhof te Bergen op Zoom behoorde tot die verzameling een klein schilderij, olieverf op paneel, daterend uit het eind van de vorige eeuw, met een mysterieuze signatuur 'Issels' of iets dat daar op leek. Het schilderij, dat niet van hoge kwaliteit was, stelde het Markiezenhof van Bergen op Zoom voor, gezien vanuit de Steenbergsestraat. Het laat-gotische Markiezenhof was in de periode dat het schilderij ontstond in gebruik als militaire kazerne.

De vraag deed zich voor wie de schilder van deze voorstelling was. Redenerend op basis van de onduidelijke signatuur kwam ook de in 1871 in Bergen op Zoom geboren kunstenaar Lucie van Dam van Isselt als maker in aanmerking. Het Bergse museum bezat echter geen andere werken van deze kunstenaar, terwijl er evenmin een behoorlijke publicatie over haar en haar werk bestond. De vraag of Lucie van Dam van Isselt al dan niet de mogelijke schilder was bleef dus onbeantwoord.

In 1984, ik was inmiddels afgestudeerd en conservator van het Museum het Markiezenhof geworden, kwam ik in contact met Ir. Jacob van Dam van Isselt, wonende op het landgoed Groot Molenbeek in Bergen op Zoom, die mij stimuleerde onderzoek te verrichten naar leven en werken van zijn tante. Al snel bracht hij me in contact met zijn toen 83-jarige neef Martin Ekker, zoon uit het eerste huwelijk van Lucie. Deze was bevestigd verteller en bezat nog vele werken van zijn moeder, van een goede tot hoge kwaliteit. Lucie van Dam van Isselt, de vergeten kunstenaar van het stilleven, kwam in de verhalen die ik te horen kreeg weer tot leven.

Mijn nieuwsgierigheid naar haar leven en werk was gewekt en zou (maar dat wist ik toen nog niet) nooit meer overgaan.

Ik begon met vrijwel lege handen. Uit de verhalen en uit het familiebezit begon ik me een beeld van haar te vormen.

Er werd ook contact gelegd met andere familieleden van de kunstenaar. Tijdens vakanties in Zuid Frankrijk werden bezoeken afgelegd aan en gesprekken gevoerd met mevrouw Pien Ekker-Plasschaert, weduwe van de oudste zoon van Lucie. Het contact met haar en haar dochter Henriëtte werd nooit meer verbroken.

Vervolgens werd door mij een oproep geplaatst in de kunsttijdschriften om er achter te komen hoeveel er van het werk van Lucie bewaard was. Dit had een stroom van reacties tot gevolg. Enkele honderden werken konden door mij worden gedocumenteerd.

Martin Ekker, de toen nog enig levende zoon van Lucie, maande mij diverse keren haast te maken met mijn onderzoek, dat moest uitmonden in een overzichtsexpositie van het werk van zijn moeder. De direct betrokkenen waren immers hoogbejaard.

In 1986 was de tijd rijp: er was voldoende werk van goede kwaliteit van Lucie van Dam van Isselt beschikbaar om de gewenste tentoonstelling te laten doorgaan.

Aangezien het jammer zou zijn als mijn onderzoeksverslag in een archiefdoos zou verdwijnen maakten de families Ekker en Van Dam van Isselt het mogelijk een bescheiden catalogus uit te geven. In een eenvoudige vorm, met een nietje in de rug, alle afbeeldingen op pasfotoformaat in zwart-wit, met één full color afbeelding op de omslag, kon het resultaat van de speurtocht naar leven en werken van Lucie van Dam van Isselt worden vastgelegd.

Daarmee was een poging haar werk aan de vergetelheid te ontrukken geslaagd.

Na deze zeer geslaagde tentoonstelling in 1986 werd ik zeer geregeld door eigenaren van werken van Lucie van Dam van Isselt benaderd met het verzoek om inlichtingen over haar of haar werk. De catalogus van 1986 was immers niet meer verkrijgbaar, maar was zeer gewild. Ik kwam nooit meer los van Lucie van Dam van Isselt.

Mijn onderzoek naar het kleine paneeltje in de collectie van het Gemeentemuseum het Markiezenhof te Bergen op Zoom begon op een nederig plan om iets goeds te bereiken. Het uitgangspunt, het mysterieus gesigioneerde schilderijtje, bleek niet van de hand van Lucie van Dam van Isselt. Die vraag wie de schilder ervan was bleef onbeantwoord, maar de vraag 'wie was Lucie van Dam van Isselt en wat was haar oeuvre' kon wel worden beantwoord.

Het is om die reden, dat ik verheugd ben over het initiatief van directeur Epko Luinstra van Van Spijk Art Projects BV, Den Haag om een monografie over leven en werken van Lucie van Dam van Isselt mogelijk te maken. Ditmaal niet een catalogus 'met een nietje in de rug', maar een mooie uitgave in boekvorm, voorzien van full color afbeeldingen.

In 1976 was het duidelijk dat er geen behoorlijke publicatie over Lucie van Dam van Isselt bestond. Nu, vijftig jaar na haar dood, wordt in die lacune hopelijk voorzien. U dankt dit resultaat aan de inspiratie die ik ondervond van Jacob van Dam van Isselt en Martin Ekker.

drs. Wim Blok

Jeugd en opleiding

Op vijftien juni 1871 werd in Bergen op Zoom uit het huwelijk van Jacob Thomas Theodoor Carel van Dam van Isselt en diens echtgenote Henriëtte Marie Lucretia Drabbe een dochter geboren die de voornaam Lucie ontving.

De vader was eerste luitenant in het Nederlandse leger. Hij was gelegen in het laat-gotische paleis van de Markiezen van Bergen op Zoom en werd daags na de geboorte van zijn dochter bij Koninklijk Besluit overgeplaatst naar het Regiment Grenadiers en Jagers en ingedeeld bij het bataljon Grenadiers van dit Korps, dat te 's-Gravenhage was gelegerd. Door zijn huwelijk met Henriëtte M.L. Drabbe en na haar overlijden met haar zuster Lucie Julie Jeannette Drabbe (de tante waarnaar dochter Lucie van Dam van Isselt werd genoemd) kwam de familie Van Dam van Isselt in het bezit van het buitengoed 'Groot Molenbeek', gelegen ten zuiden van de stad

Afb. 1
Groot Molenbeek,
mei 1909
tekening van
Lucie van Dam van Isselt,
verblijfplaats onbekend.

Afb. 2
Johannes Daniel Belmer;
Portret van
Lucie van Dam van Isselt
en haar broer Willem Edmond,
1881
olieverfpaneel
27,0 x 38,3 cm,
part. coll. Nederland.

Bergen op Zoom. Dit buitenverblijf, dat tot voor enkele jaren familiebezit was, zou tijdens het leven van Lucie van Dam van Isselt de zomerverblijfplaats danwel de meer regelmatige woonplaats zijn van de vader van Lucie en haar broer¹.

Ook Lucie zelf verbleef er gedurende haar hele leven kortere of langere tijd als gast.

Twee weken na de geboorte van Lucie, die haar latere koosnaam 'Luut' of 'Luteke'² waarschijnlijk wel in haar jeugd al zal hebben gekregen, verhuist het gezin Van Dam van Isselt-Drabbe op 29 juni 1871 naar Den Haag (3).

Op 23 april 1874 werd vader Jacob van Dam van Isselt opnieuw bevorderd, ditmaal tot Kapitein 2e klas bij het 3e Regiment Infanterie, en overgeplaatst naar Kampen. Blijkbaar leefde hij, als gevolg van zijn militaire loopbaan, toen

een aantal jaren in de praktijk gescheiden van zijn gezin. Op 4 mei 1874 immers werd het gezin Van Dam van Isselt weer ingeschreven in het bevolkingsregister van Bergen op Zoom, komende uit Den Haag. Eerst op 29 mei 1876 zou het gezin naar Kampen verhuizen³ en worden herenigd. In Kampen zou Lucie haar jeugd doorbrengen.

In het najaar van 1881 werd Lucie daar, samen met haar oudere broer Willem, door de schilder Johannes Daniël Belmer geportretteerd. Aanleiding daarvan was het koperen huwelijksjubileum van haar ouders op 8 december van dat jaar.

Of de totstandkoming van dit portret de eerste actieve kennismaking met de schilderkunst was, is niet bekend maar ligt wel voor de hand. De maker ervan, J.D. Belmer, was leraar tekenen aan het Stedelijk Gymnasium en de Hoogere Burgerschool van Kampen en gaf ook Lucie les toen zij daar in de jaren 1880 leerlinge was. De kunstzinnige kwaliteiten van de aan de Antwerpse Academie opgeleide tekenleraar Belmer kunnen beperkt worden genoemd, maar hij had andere belangrijke kwaliteiten. Leerlingen uit die periode schreven later over hem⁴: 'Een man van groote werkkraft en beweeglijkheid, met een hart van goud, die allen, met wien hij in aanraking kwam, van welken stand ook, voor zich wist in te nemen; een fijne opmerker, die (...) hoewel misschien geen uitzonderlijk talent, toch een knappe teekenkunst aan een fijn en natuurlijk gevoel van kleur wist te paren. Doch vóór alles (was hij) een paedagoog van groot formaat, die het enthousiasme voor de door hem met zooveel bezieling onderwezen teeken- en schilderkunst bij allen, bij wien hij ook maar de kleinste begaafdheid op dit gebied

kon ontdekken, wist aan te wakkeren.' Zo had hij al eerder de talenten van zijn leerlingen Willem Bastiaan Tholen (1860 - 1931) en Jan Voerman senior (1857 - 1941) ontdekt⁵.

Toen Lucie later, ter gelegenheid van haar zeventigste verjaardag, een interview gaf aan een journalist van De Telegraaf (6) schreef deze daarover: 'Sinds mijn vierde jaar, zegt de dame met het witte haar en het snoer oude bloedkoralen, schilder ik Meizoentjes ... Ten minste, het verhaal gaat, dat ik er toen een uit het gras gehaald, in pot gezet, en geconterfeit heb ...'⁷.

Op 13 april 1890 werd vader Jacob van Dam van Isselt opnieuw bevorderd, ditmaal tot Majoor. Hij zou het de volgende jaren tot Generaal-Majoor brengen. Voor hem en zijn gezin, waaronder de dan achttienjarige Lucie, betekende het opnieuw: verhuizen, en wel terug naar Bergen op Zoom. Op 26 april van dat jaar werd het gezin weer ingeschreven in het bevolkingsregister.

Het is niet bekend wat Lucie dan doet. Pas een jaar later, zou zij zich inschrijven aan de Haagse Academie⁸, en wel voor de wintercursus van de schilderklas 1891 - 1892 en aansluitend de zomer cursus 1892⁹. Ze liet zich echter niet uitschrijven uit het bevolkingsregister van Bergen op Zoom. Het was in die tijd nog niet mogelijk op een dergelijke afstand een studie of opleiding te volgen. Het ligt dus voor de hand te veronderstellen dat zij een logeeraadres in Den Haag had, waar zij desgewenst kon overnachten.

Nu was de directeur van haar Kampense school, Dr. A.H.A. Ekker, in 1888 gepensioneerd. Hij had zich daarop met zijn echtgenote E. Ekker-Schröder te Den Haag gevestigd¹⁰.

Door het huwelijk op 3 augustus 1892 te Bergen op Zoom van hun 33-jaar oude zoon Evert Ekker met de ruim twaalf jaar jongere Lucie van Dam van Isselt is het niet onwaarschijnlijk, dat Lucie in 1891-1892 ten huize van haar latere schoonfamilie logeerde, die zij vanaf haar jeugd al kende¹¹. In de huwelijksakte werd Lucie vermeld als zijnde 'zonder beroep'; als beroep van Evert Ekker werd 'kunstschilder' vermeld.

De op 21 oktober 1858 te Kampen geboren Evert Cornelis Ekker was opgeleid tot werktuigkundig ingenieur, maar werkte zelden in zijn vak. Na het voltooien van zijn studie te Delft was hij in het midden van de jaren 1880 gedurende een jaar door Europa gaan reizen. In het franse Lyon kwam hij in contact met een student aan de Ecole des Beaux Arts aldaar, genaamd Auguste Morisot¹², welke vriendschap later ook voor Lucie van Dam van Isselt van groot belang zou blijken.

Een jaar voor zijn huwelijk met Lucie was Evert Ekker, door de hem toevallende erfenis van zijn vermogende oom, de notaris Martin Hendrik Schröder, een welgesteld man geworden die zeker niet voor het geld hoefde te werken¹³. Het is onbekend of, en zo ja welke opleiding in de schilderkunst Evert Ekker achter de rug had toen hij in 1892 bij zijn huwelijk als beroep 'kunstschilder' opgaf. Zijn eerste inschrijving aan de

Afb. 3
Lucie van Dam van Isselt,
Meizoentje, 1919
olieverfpaneel,
22 x 27 cm,
part. coll. Nederland

Afb. 4
Auguste Morisot,
Portret van
Lucie van Dam van Isselt,
potloodtekening,
24,0 x 16,5 cm,
ca. 1895
part. coll. Nederland

Haagse Akademie dateert pas van de winter-cursus 1892 - 1893¹⁴.

Het moet enige tijd geduurd hebben voor het jonge paar om eigen huisvesting te vinden. Op 4 maart 1893, een half jaar na het sluiten van haar huwelijk, verhuisde Lucie vanuit Bergen op Zoom¹⁵ naar Den Haag, waar zij op 6 maart op het adres Loosduinseweg 625 in het bevolkingsregister wordt ingeschreven.

Dat is ook het adres van de voor de wintercursus 1893 - 1894 aan de Haagse Academie ingeschreven¹⁶ mevrouw A. Ekker, met wie dus kennelijk Lucie werd bedoeld. Het was de laatste keer dat ze er als student werd ingeschreven. In het najaar van 1894 verbleef het echtpaar Ekker-van Dam van Isselt langdurig in Frankrijk. Lucie genoot er blijkbaar erg van, al meldde ze er wel bij 'toch komt er niet zoo heel veel van werken met al die gezelligheid om ons heen'¹⁷. In deze periode exposeerde Lucie blijkbaar ook voor de eerste keer, want op 7 oktober van dat jaar schrijft ze 'Eergisteren kregen we een brief van De Bock met de blijde tijding dat mijn tekening op de tentoonstelling van den Kring, den dag van de opening al verkocht werd. (...) De tentoonstelling schijnt heel interessant te zijn, als U eens die kant uit gaat moet U maar eens gaan kijken.'

RENKUM

In de eerste jaren van hun huwelijk reisde het echtpaar veel. (Afb. 5) In de jaren 1897 t/m 1899 nam Lucie overigens wel deel aan de tentoonstellingen van de Haagse Kunstkring. In

1898 raakte ze zwanger, om op 15 februari 1899 te bevallen van haar eerste kind, Evert junior. Op de najaarstentoonstelling 1900 van de Haagse Kunstkring zou werk van Lucie ontbreken. Wellicht was haar zwangerschap en de bevalling daarvan de reden, anders wel de verhuizing van het echtpaar

Ekker-van Dam van Isselt per 4 september 1900 vanuit Den Haag naar Renkum, waar zij zich vestigden in de kapitale villa 'De Beekhof'. In dit pand hadden beide echtelieden elk een eigen atelier¹⁸.

Tussen het echtpaar Ekker-van Dam van Isselt en de voorman, mede-oprichter en eerste voorzitter van de Haagse Kunstkring Theophile de Bock, moet een warme vriendschap hebben bestaan. Toen De Bock in 1894 aftrad als voorzitter van de Kring schreef Lucie daarover aan haar ouders: 'Er zijn groote veranderingen in den Kring. Bock is geen president meer, 't zal mij verwonderen als ze iemand vinden die genoeg tact heeft om den zaak te leiden. Een combinatie als de Bock, die artiest en man van zaken is, vindt men niet licht.'¹⁷.

Dat De Bock ook een bredere belangstelling had dan alleen de schilderkunst en de in die tijd gevestigde normen en waarden daarvan, heeft ongetwijfeld de vriendschap verdiept. Juist die bredere belangstelling was in het Haagse kunstenaarsmilieu aanleiding om in 1891 naast de gevestigde Pulchri Studio de 'Haagse Kunstkring' op te richten. De eerste algemeen voorzitter daarvan werd Theophile de Bock, terwijl Jan Toorop

Afb. 5
Auguste Morisot,
Portret van Evert en
Lucie Ekker-van Dam van Isselt,
potloodtekening,
27,4 x 21,4 cm,
ca. 1895
part. coll. Nederland

Afb. 6
Lucie Ekker-van Dam van Isselt
in haar atelier te Renkum,
foto, ca. 1900
part. coll. Nederland

in die periode voorzitter was van de afdeling schilderkunst. In de statuten van de nieuwe vereniging, waarin veel leden van een nieuwe generatie kunstenaars onderdak vonden, werd opgenomen: 'de bevordering van: schilderkunst, beeldhouwkunst, fraaie letteren, toonkunst, kunstindustrie en van aansluiting bij en samenwerking tussen hen de beoefenaren dier verschillende kunsten.'¹⁹.

De Gruijter over Theophile de Bock²⁰: 'Merkwaardig is wel dat De Bock in (dit) opzicht avant-gardist mag heten, terwijl hij anderzijds een romanticus was, die liefst in oude kastelen woonde ...' In de periode 1895 tot 1902 was De Bock woonachtig in Renkum, waar ook Lucie en Evert zich zoals hiervoor werd opgemerkt in 1900 hadden gevestigd.

Is het zo, dat Lucie na haar bevalling niet of nauwelijks meer reisde, voor haar echtgenoot Evert Ekker gold dat zeker niet. Als Lucie op 23 april 1901 een tweede zoon krijgt, bevalt ze niet in haar eigen huis in Renkum, maar ten huize van haar vader in Den Haag, omdat echtgenoot Evert Ekker weer eens in het buitenland verbleef. Het is dan ook de vader van Lucie die de geboorte van het kind van zijn dochter en Evert Ekker, dat de namen Martin Hendrik kreeg, wegens absentie van de vader aangeeft bij de burgerlijke stand²¹.

De villa 'De Beekhof' groeit in deze periode uit tot een ontmoetingscentrum van diverse beoefenaars van de schone kunsten. Het culturele leven van de plaats, dat de bloeitijd al achter zich had²², leefde nog even op. Uit deze tijd (1905) dateren ook een tweetal prachtige portretten van Lucie door Jan Toorop. Ook de jonge kunstcriticus Albert Plasschaert moet er regelmatig te gast zijn geweest.

Steeds weer kwam Evert Ekker tijdens zijn vele reizen in aanraking met andere kunstenaars, die hem telkenmale inspireren tot vernieuwing in zijn werk²³.

Vele leden van de vriendenkring die aldus ontstond, hadden vanaf het einde van de vorige eeuw banden met het Zeeuwse Walcheren, en meer in het bijzonder met de daar gelegen badplaats voor de jet-set, Domburg²⁴. Een oom en tante van Lucie, generaal Johan Drabbe en diens echtgenote Louisa Drabbe-Boogaart woonden er sinds 1895 zelfs permanent met hun dochter Mies (1875-1956, de latere Mies Elout-Drabbe). Mies schilderde zelf ook. Aanvankelijk vooral omdat zij er plezier in had, maar in haar Domburgse tijd vatte zij haar schilderwerk serieuzer op. Ze nam schilderlessen bij Wim Schütz in Middelburg en nadien aan de Haagse Academie²⁵.

Het nabijgelegen Veere was in die periode nog slechts bij weinig kunstenaars bekend²⁶. Enkele prachtige werken van Jan Toorop en Theo van Rijsselberghe ontstonden er in 1906 en 1907. De gelijknamige neef van de kunstcriticus Albert Plasschaert, de glazenier Albert A. Plasschaert, woonde er. Ook Lucie en Evert Ekker moeten met regelmaat Veere hebben bezocht. In Veere leerden

Lucie en Evert de Belgische kunstenaar Theo van Rijsselberghe kennen²⁷, een vriendschap die zij deelden met Jan Toorop. Een schilderij uit de collectie van het Stedelijk Museum te Gouda van zijn hand, gedateerd september 1906 en met de opdracht 'A Madame Lucie Ekker en souvenir de Veere', getuigt daarvan.

Zelf antwoordde Lucie op de vraag 'U hebt de opkomst van Veere nog meegemaakt?'²⁸:

Afb. 7
Jan Toorop,
Portret van
Lucie Ekker-van Dam van Isselt
olieverfdoek,
69,5 x 89,5 cm,
1905
verblijfplaats thans onbekend

Afb. 8
Jan Toorop,
Portret van
Lucie Ekker-van Dam van Isselt
olieverfdoek,
64,0 x 69,5 cm,
1905
coll. Haags Gemeentemuseum

'Historisch niet heelemaal, maar picturaal wel, geloof ik. Ik kwam er (...) toen de inboorlingen zeiden: Dat he'j ook niet veel, schilders die Hollandsch spreken ... Veere was toen nog een Engelsch-Amerikaansche kunstkolonie. Eerst na die jaren is het nationaal-picturaal geworden. Van Rijsselberghe heeft het mij leeren kennen, de Belg. (...) Maar ik geloof dat ik de eerste Hollandsche vreemdeling in Veere was. Later is Veere toen ook artistiek aangeslibd.'

De veelvuldige afwezigheid van Evert Ekker vormde echter ook (mede) de aanleiding voor

een breuk tussen hem en Lucie. De genealogie Van Dam van Isselt over Evert Ekker: '...hij voelde zich meer tot de schilderkunst aangetrokken en was daardoor veel op reis. Het huwelijk leed hieronder ...'²⁹. De breuk kwam in 1907.

Met achterlating van haar nog jonge kinderen verliet Lucie dat jaar haar man om zich in Veere te vestigen³⁰.

De door Lucie in haar Renkumse periode geëxposeerde werken zijn alle tekeningen, die zij voor zover bekend steeds met 'Lucie Ekker' signeerde. Het is vreemd te constateren dat er, op één enkele uitzondering na, geen schilderijen van Lucie uit die periode bekend zijn. Daarvoor zijn verschillende verklaringen denkbaar: of ze heeft in deze periode nauwelijks geschilderd, of ze werden na de scheiding van Evert Ekker vernietigd³¹.

VEERE

Medio 1907 zou Lucie zich in Veere op Walcheren vestigen, waar ze tot 1933 zou blijven wonen. Tot op de

dag van vandaag is haar naam bij veel inwoners aldaar bekend. Men zou kunnen zeggen dat de Veerse jaren van Lucie een Zeeuwse kunstenaar hebben gemaakt.

Ondanks dat slechts weinige van haar werken van vóór dat jaar bewaard zijn gebleven, kan worden gezegd dat 1907 een belangrijke caesuur in haar artistieke carrière vormde. Dit blijkt onder andere uit het feit dat zij voor zover bekend tussen 1907 en 1911 aan geen enkele expositie deelnam. Uit latere interviews met haar en uit getuigenissen van tijdgenoten blijkt, dat zij deze periode vooral als bezinnings- en studietijd gebruikt heeft.

In een bespreking uit 1919³², gebaseerd op een interview met haar, wordt teruggekeken en gezegd: 'Jong gehuwd zag zij haar studie bijna gedurende tien jaar *afgebroken*.' Het verslag gaat verder met '... tot zij, op het punt alles op te geven, te Veere Theo van Rijsselberghe ontmoette, wiens electriseerende artiestennatuur haar nieuwen moed gaf. Hij deed haar voelen dat een mensch alles mag opofferen, behalve de olie waar zijn lamp door brandt. Zijn gezegde "L'art, Madame, c'est une forteresse, où rien ne pénètre" deed haar een kloek besluit neemen. Zij vestigde zich te Veere en hier in de stilte kon zij zich concentreren op haar werk. Dat was in 1907. In 1908 maakte zij een reis naar Lyon, waar zij van Auguste Morisot leerde etsen en lithografeeren. In 1911 trok zij naar Italië en vóór de Flora van Titiaan staande, begreep zij, hoe eindeloos lang en heerlijk de weg was en hoe weinig tijd en kracht zij had. Aldoor moest zij het kleine, wonderschoone bouquetje bezien, dat de vrouw in haar hand had; zij begreep, dat het beter voor haar was, met alle wilskracht op een nederig plan iets goeds te willen bereiken, dan, naar vele kanten grijpend, iets middelmatig te willen verwerven. Dit kleine bouquetje en de oude Hollanders zijn haar eigenlijke leermeesters geweest.'

Over een interview met Lucie in 1925 waarin haar vestiging in Veere aan de orde komt vertelde de interviewer Jan Campert³³: 'Ik voor mij geloof, dat mevr. Lucie van Dam van Isselt heel dicht bij de oplossing (...) was, toen ze mij vertelde naar aanleiding van haar werk, dat zij trachtte het

Afb. 9
Lucie van Dam van Isselt,
Het stadhuis van Veere,
ets,
12 x 27 cm,
1908-1910
coll. Haags Gemeentemuseum

licht op Veere te schilderen, het licht op de bloemen, rondom de oude huizen. Deze sfeer van licht en stilte is het geheim van Veere. Het licht in den morgen, in den avond, dan ijl en doorschijnend als nergens anders ter wereld.'

Aan de periode van bezinning komt in 1911 een einde, door het besluit voortaan bloemen en kleine stillevens te schilderen. Zelf zei ze erover³⁴: 'Hoe ik ertoe gekomen ben, kleine stillevens en bloemen te schilderen, kwam door dat ik jaren geleden (...) Titiaans Flora zag, die blanke, rossige vrouw met dat boeketje primula's in de hand. Toen wist ik, dat ik geestelijk en ambachtelijk niet verder kon reiken dan dit merveilleus geschilderde tuiltje bloemen.'

De artistieke carrière van Lucie lijkt in 1908 dus een andere wending te nemen door haar besluit enkele maanden bij Auguste Morisot, intussen professor aan de Ecole des Beaux Arts te Lyon, te gaan studeren. Ook Benezit³⁵ vermeldt dat zij grafiek studeerde bij Morisot te Lyon. In een krantenbericht uit 1941, verschenen ter gelegenheid van haar zeventigste verjaardag, plaatste De Gruyter tussen haar studie aan de Haagse Academie en haar studie bij Morisot aan de Ecole des Beaux Arts te Lyon nog een studieperiode op Parijse ateliers³⁶. Adriaan Venema plaatste haar studie aan Parijse ateliers aan het begin van deze eeuw³⁷. Aangezien zij toen nog kleine kinderen had, ligt het meer voor de hand een eventueel verblijf in

Parijs op 1907 - 1908 te dateren. Het is echter in het geheel niet zeker of zij daar kortere of langere tijd studeerde³⁸.

Al haar etsen, voor zover bekend een twintigtal bladen, moeten uit die periode dateren. Uit

bewaard gebleven etsplaten en uit aantekeningen die ze op de bladen maakt blijkt dat ze zowel op koper als zink werkte. Veruit de meeste etsen, alsmede enkele in die periode ontstane litho's, hebben gezichten in en om Veere tot onderwerp. Enkele etsen werden door Lucie zelf gedateerd, en dragen tijdsaanduidingen tussen augustus 1908 en november 1909. Blijkbaar bezat ze een eigen etspers, maar verloor ze de

belangstelling voor deze tak van de beeldende kunsten weer spoedig. In haar dagboek komt in februari 1915 een aantekening voor dat ze toen haar etspers verkocht aan een zekere heer Stiel³⁹.

Ook haar privéleven nam een andere wending. Op 12 mei 1909 hertrouwde zij namelijk te Utrecht met haar oude vriend, de kunstcriticus en letterkundige Albert Plasschaert⁴⁰. Een maand later trekt Albert Plasschaert bij Lucie in⁴¹ in het pand 'De Kolve' aan de Markt⁴².

Plasschaert was, hoewel nog betrekkelijk jong, een man van aanzien in de wereld der schone kunsten. Zonder overdrijven kan worden gezegd dat hij (c.q. zijn mening) gevreesd was. Een interview uit 1925 zegt over zijn toen voltooide vijfdelig reeks "Beschouwingen", 'hij plaatst daarin

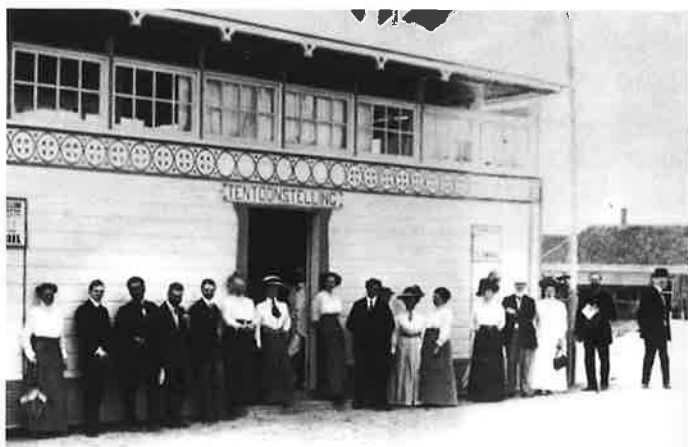

Afb. 10
Titiaan,
Flora,
olieverfdoek,
63 x 79 cm,
1462
Collectie Galleria degli Uffizi, Florence

Afb. 11
Lucie van Dam van Iselt,
Portret van Albert Plasschaert,
houtskool en goudverf,
24,7 x 33,2 cm,
1912
Coll. Rijksprentenkabinet, Amsterdam

zijn verzen, zijn meeningen over schilders en schilderijen, zijn beschouwingen over boeken van binnen- en buitenlandsche schrijvers, zijn aphorismen, zijn ergernissen. Hij ergert zich aan menschen, die weinig of niets beteekenen en toch een belangrijke plaats innemen. Hij is niet bang om gevestigde reputaties aan te vallen; om onbekenden te prijzen. En als hij haat is hij ook zóó fel, dat hij niets ontziet, en als hij lief heeft zal hij niet rusten voor hij een in zijn oogen belangrijk werk, de plaats heeft verzekerd, die het verdient, of den persoon den roem heeft gebracht, die hem toekomt.⁴³

Nog kernachtiger werd zijn werk als kunstcriticus getypeerd als: 'De tentoonstellingszalen en schildersateliers zijn voor hem de jachtvelden der schoonheid, waar zijn oogen, als een dubbelloopsgeweer, buit zoeken. (...) Hij zoekt de schoonheid. (...) Aan gewichtige reputaties, in of buiten de schilderkunst, heeft hij, princeljik, lak.'⁴⁴. In 1911 bracht ze, zoals hiervoor reeds werd opgemerkt, enige tijd in Florence in Italië door, waar zij in de Uffizi onder de bekoring kwam van de Flora van Titiaan⁴⁵. In een brief uit 1923 schreef Lucie (aanleiding was een verblijf van haar vriendin Jeanne Bieruma Oosting in Florence): 'Ik zag dat alles jaren geleden met Albert. We waren er eens drie maanden.'⁴⁶

Afb. 12
Toorops 'Tentoonstellingslokaal',
Foto, 1911
Coll. Zeeuws Documentatiecentrum,
Middelburg

dat zij haar werken-nieuwe stijl toonde zou ook in Zeeland zijn: in het tentoonstellingspaviljoen in Domburg in de zomer van dat jaar, 1911⁴⁷.

De Zeeuwse kunstenaar van het stilleven, Lucie van Dam van Isselt, ontwaakte in 1911 door het zien van een bouquet in de handen van Titiaans's Flora. De eerste keer

Domburg had zich in de jaren na 1905 ontwikkeld tot zomerresidentie van een groot aantal bekende en minder bekende kunstenaars.

Rond Jan Toorop had zich een groep schilders verzameld, onder andere Jan Sluijters, Piet Mondriaan, Jacoba van Heemskerck, Ferdinand Hart Nibbrig, Lizzy Ansingh en Toorop's dochter Charley. Deze groep exposeerde 's zomers in het Domburgse badpaviljoen. Domburg werd in de kunstwereld van die dagen een begrip.

In 1910, bij de St. Lucastentoonstelling in het Stedelijk Museum van Amsterdam, schreef een juichende pers zelfs over de 'triumph van Domburg'⁴⁸. De tentoonstellingen in het badpaviljoen waren zo succesvol, dat werd besloten een eigen onderkomen te realiseren. Zo verrees in het voorjaar van 1911 in Domburg een door Toorop ontworpen houten optrek, dat op 29 juli van dat jaar met een bruisende tentoonstelling werd geopend. Exposanten waren Gerard Bergsma, Mies Elout-Drabbe, Ferdinand Hart Nibbrig, Jacoba van Heemskerck, Jan Heyse, Piet Mondriaan, Wim Schütz, Jan Toorop en diens dochter Charley, Willem Vaarzon Morel, Marinus Zwart en Lucie van Dam van Isselt. Haar inzending omvatte dat jaar vijf schilderijen, alle stillevens⁴⁹.

Lucie moet toen al lang de Belgische kunstenaar van het stilleven, Walter Vaes (Borgerhout 1882 - 1958 Antwerpen) hebben gekend. Vaes had Veere al eerder, mogelijk rond 1908, leren kennen⁵⁰. In 1914 zou Vaes zich er vestigen, daartoe door de Eerste Wereldoorlog gedwongen: 'Het oorlogsgeweld verjaagt onze meester uit zijn haardstede en voert hem naar het lieflijke Veere, in Zeeland. Daar zet hij zich opnieuw aan het werk en wordt er een der beste etsers van zijn tijd ...'⁵¹.

Is het, in dat verband, niet wonderlijk dat Lucie in februari 1915 haar etspers verkocht³⁹. Dat zelfde voorjaar maakte Lucie een depressie door. Op 12 april vermeldde ze in haar dagboek: 'het lijkt me dat ik maar beter kan sterven. Ik verbrand al mijn brieven. Ik schrijf naar Albert

dat hij me zal vinden als Jan Kist en voel me geheel bereid.⁵²

Van de jonge Vaes werd gezegd dat hij 'vriendschap sluit met de letterkundigen Alfons de Ridder (Willem Elsschot), Lode Baekelmans en Emmanuel de Bom. Zijn rusteloze en nieuwsgierige geest vergenoegt zich niet met de studie van wat rechtstreeks zijn kunst aanbelangt, maar smacht naar nadere kennismaking met de voornaamste intellectuele stromingen van het ogenblik, die de grondslag leggen voor een uitgebreide algemene cultuur ...'⁵³

Vaes behoorde tot een generatie 'die zich verzette tegen de heersende, burgerlijke culturele en maatschappelijke normen. Op artistiek gebied zetten ze zich af tegen de heersende *academische* geest, tegen het salon- en genreschilderen (...)' Hij bezocht bijeenkomsten van 'schilders, schrijvers, dichters, musici en sociologen, "die iets meenden te kunnen bijdragen tot de verbreding der Vlaamse horizons" in reactie op het heersende academisme.'⁵⁴

Hier ligt een duidelijke parallel met de zeer brede culturele belangstelling van Lucie en zeker ook van haar tweede echtgenoot Albert Plasschaert. Het is dan ook zeker niet verwonderlijk dat Wagner van de relatie Plasschaert-Vaes zegt⁵⁵: 'Vaes en Plasschaert waren zeer goede vrienden. Vele voetstappen hebben beiden op de Kade liggen tussen het Bordeaux-Oxhooft en St. Bastiaen, waar zij elkaar in de avond over en weer naar huis brachten. Het is bekend, hoe zij druk redenerend tussen de beide woningen heen en weer liepen, tot een van de twee ten langen leste, voor de zoveelste maal voor zijn huis aangekomen, het gesprek afbrak en naar binnen ging.' Een gemeenschappelijke vriend van beide heren, en zeker ook van Lucie van Dam van Isselt, was de (tot Engelsman genaturaliseerde Duitser) Ochs, sinds 1896 eigenaar van het pand 'De Struys' aan de Kaai te Veere⁵⁶. Deze stelde het pand vanaf de verwerving in 1896 tot in 1916 open als zomerverblijf voor zijn vele (kunstenaars)

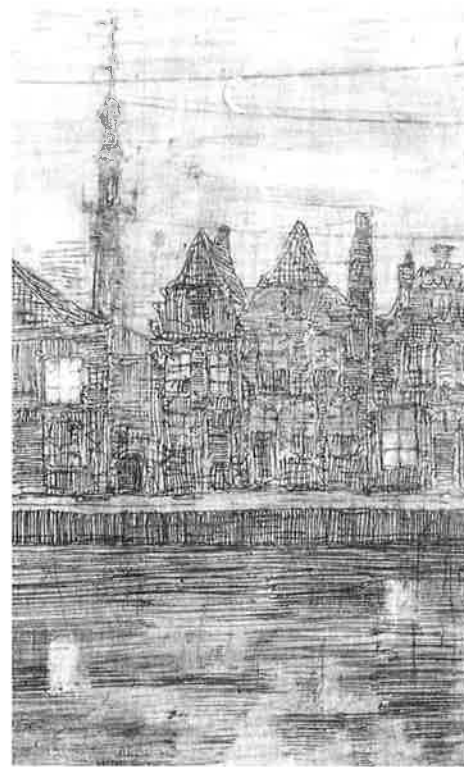
vrienden. 'Ochs, die een goede kijk had op interessante personen, organiseerde er dikwijls avonden waar behalve de schilders, ook schrijvers en musici welkom waren.' Ochs was dus een geestverwant van Lucie, haar echtgenoot Albert Plasschaert en een kunstenaar als Walter Vaes⁵⁷.

In 1916 zou Ochs zich permanent in Veere vestigen en een gedeelte van het pand openstellen als tentoonstellingsruimte. Van 1916 tot 1921 zouden het met name jaarlijkse tentoonstellingen zijn van werken van in Veere verblijvende schilders, waarbij Plasschaert als adviseur optrad. Vanaf 1921 werd de expositieruimte vergroot door het in gebruik nemen van de bovenzaal van het naastgelegen pand 'Het Lammetje'. Ochs werd in zijn werkzaamheden als maecenas bijgestaan door zijn dochter Alma Oakes⁵⁸. Na de dood van haar vader in december 1921 verbreedde Alma Oakes de basis voor de tentoonstellingen door ook werken van niet Veerse kunstenaars te tonen. Deze reeks tentoonstellingen zou tot 1939 voortduren en werd door de Tweede Wereldoorlog afgebroken.

Ook in het werk van W. Vaes bleek het Zeeuwse licht van zeer bijzonder belang: 'Het zeer speciale Zeeuwse licht is voor Vaes' werk van grote betekenis geweest.

Zijn techniek is er vaster geworden en zijn verven is hij doorschijnender gaan toepassen.⁵⁹

Plasschaert daarover: 'Een lang verblijf in het Zeeuwse licht, dat zonder leugen is en doorschijnend,

Afb. 13
Lucie van Dam van Isselt,
Veere bij nacht,
ets,
6,8 x 10,4 cm,
1910
Coll. Haags Gemeentemuseum

Afb. 14
Walter Vaes,
Zelfportret,
olieverf op doek,
39 x 49 cm, 1917,
Coll. Archief en Museum voor
het Vlaamse Cultuurleven,
Antwerpen.

moest hem goed doen. Bij alle bekoringen die zijn atelier te Antwerpen bezat (...) was 't licht er misschien te verdoofd om niet gevaarlijk te kunnen worden. Het had illusie, maar duisterte. Het licht in Zeeland is open. De stroomen en rivieren kaatsen het terug naar boven en maken de ruimte transparant. Dit was voor Vaes een voordeel.⁶⁰

De eerste keer dat een recensent haar werk vergeleek met dat van Vaes dateert van 1922. De *Avondpost* zegt dan over het werk van Lucie⁶¹: 'zij heeft zonder twijfel veel gehad aan den omgang met den Antwerpschen schilder Walter Vaes, doch miste, bij gelijke onderwerpen, diens feilloos dandy-schap.'

Naar aanleiding van haar eveneens in 1922 geëxposeerde werk 'pronkbouquet onder glazen stolp', merkte een andere recensent op⁶²: 'het is een hoogtepunt der schilderes, waarin men duidelijk den invloed van Walter Vaes voelt. Van dien lijkt zij dat eigenaardig grijs te hebben overgenomen, dat in zijn bloemstukken en portretten meermalen te zien is geweest.'

Een enkele keer plaatst ze in de eerste helft van de twintiger jaren

haar voorstellingen inderdaad tegen een zeer donkere grijze, naar het zwart neigende achtergrond. Ook dan wordt ze in de recensies direct weer met Vaes vergeleken. Naar aanleiding van een bloemstillevens van floxen tegen een zwarte achtergrond merkt een recensent in 1925 op: 'Het was Walter Vaes die voor het eerst met dien zwarten fond ging werken (...). Nu komt Lucie van Dam van Isselt als in een reactie op haar wit er ook mee voor den dag'⁶³.

Opvallend is, dat hier melding werd gemaakt van een 'reactie op haar wit'. Van een duidelijke periode, waarin Lucie donkere achtergronden achter haar stillevens plaatste is dus geen sprake.

Afb. 15.
Lucie van Dam van Isselt,
Pronkbouquet onder glazen stolp,
olieverfpaneel,
42 x 56 cm,
1921-1922,
part. coll. Nederland

Afb. 16
Lucie van Dam van Isselt,
De eerste schoentjes,
olieverfpaneel,
35 x 32 cm,
ca. 1920,
part. coll. Zwitserland

Afb. 17
Lucie van Dam van Isselt,
De oude scheepslantaarn,
olieverfpaneel
81,5 x 63,5 cm,
ca. 1918
coll. Zeeuwse Museum, Middelburg

Ze zal in de eerste helft van de jaren twintig zowel donkere, als lichte (witte) fonds hebben toegepast.⁶⁴

Uit de dagboeken van Lucie over de periode 1915 - 1920, die overigens lang niet zo uitvoerig zijn als de latere³⁹, blijkt dat in die periode problemen ontstaan in het huwelijk van Lucie en

haar echtgenoot Albert Plasschaert, welke laatste een sterke kindervens had. Hierbij zal zeker de leeftijd van Lucie een rol hebben gespeeld (in 1915 was zij 44 jaar). Hoe het ook zij: er ontstaan in die periode scheurtjes in de relatie. Van toeval kan dan ook niet worden gesproken als ze in deze periode met een zekere regelmaat schilderijen en tekeningen maakt met als thema 'de eerste schoentjes'⁶⁵.

Rond 1918 werd het contact tussen Lucie en haar oudste zoon Evert hersteld. Deze had een scheepvaartopleiding gevolgd en ging in 1919 weer bij zijn moeder wonen⁶⁶.

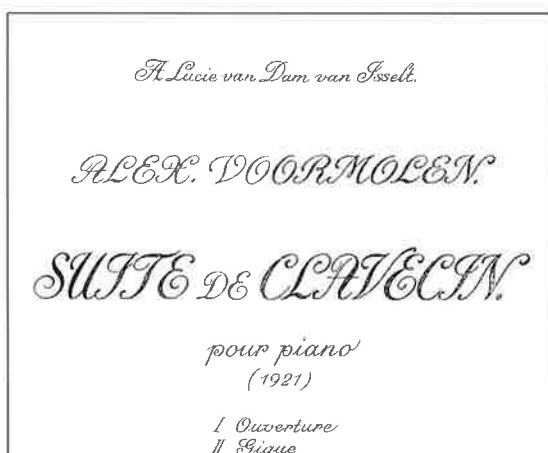
Uit die periode dateert een aantal door Lucie

geschilderde stillevens met scheepsattributen, zoals 'de oude scheepslantaarn' uit de collectie van het Zeeuws Museum in Middelburg. Ook zeeman Evert zelf zou een dankbaar onderwerp zijn: ondanks dat Lucie geen sterk portrettist was, kan worden gesteld dat zij een subliem portret van haar oudste zoon schilderde. (cat. nr. 21)

In deze periode, in 1918 - 1919, leerde Lucie ook de componist Alexander Voormolen kennen. Lucie zelf daarover in 1925: 'zes jaar geleden kreeg ik 'n brief van 'm. Weet U geen pension voor me, waar ik rustig kan gaan werken? was zijn vraag. Ik vroeg iemand: ken je dat eigenaardige handschrift, wie is die schilder? 't is heelemaal geen schilder, 't is een componist, zeiden ze. Nee, dat nooit, zei ik bij mezelf, 't moet hier stil blijven in Veere, doodstil! En ik schreef dat ik geen pension wist. Een jaar daarna, onverstoord

baar, wéér zoo'n brief. Toen is hij hier zelf maar komen kijken. Het oude spinet had ik wegge-moffeld, maar hij zag de lier van het pedaal, zat er natuurlijk dadelijk aan te morrelen, tokkelde eens en haalde uit dat oude meubeltje de ontroerendste, fijnste dingen, pavenes, oude liedjes. 't Was alsof de slapende princes gewekt was door 'n prins uit haar eeuw. Ja, en och, toen ik hem had hooren spelen, was m'n angst voor een mogelijke rotsblokkenden Rubinstein voorbij. Toen heeft hij 'n pianotje gehuurd. Et voila!⁶⁷. Voormolen zou zijn uit 1921 daterende 'Suite de clavecin, pour piano' aan Lucie opdragen⁶⁸.

In 1922 liep het huwelijk van Lucie en Albert Plasschaert definitief op de klippen. Het echtscheidingsvonnis werd op 22 oktober van dat jaar uitgesproken door de Rechtbank te Middelburg⁶⁹. Zes weken later, op 15 december, zou Albert Plasschaert in Rijswijk hertrouwen met Jkvr. C.P. Gevers. Uit dit huwelijk zouden twee kinderen geboren worden⁷⁰.

In deze periode ontstond ook vriendschap met de literatoren P.C. Boutens en J.W.F. Werumeus Buning, maar ook met de destijds beroemde clown François Fraçellini. Ook leerde ze jonge beeldende kunstenaars kennen, blijkens haar in dezelfde periode ontstane vriendschappen met mensen als Paul Arntzenius, Jeanne Bieruma Oosting en Roline Wichers Wiersma. Uit het in die periode door haar aangelegde gastenboek⁷¹ blijkt duidelijk dat haar huis toen, misschien nog wel sterker dan voorheen, het trefpunt van een gêmeleerd gezelschap kunstenaars was.

Na de ontbinding van haar huwelijk met Plasschaert, dat in zoverre niet afweek van haar eerste huwelijk omdat ze in beide gevallen in een milieu van vooral beeldend kunstenaars verkeerde, verkoos Lucie bewust de omgang met schrijvers, dansers en musici boven die met schilders⁷².

Blijkbaar kreeg Lucie zoveel gasten over de vloer dat ze hunkerde naar rust. Ze was dan ook blij toen er in het voorjaar van 1923 in Veere een mogelijkheid ontstond voor haar gasten een kamer te huren in een goed, maar betaalbaar pension. In een brief aan Jeanne Bieruma meldde Lucie daar zelf over⁷³: 'Daar kunnen de mensen die me eens spreken willen tegen een luttel bedrag hun intrek nemen. Ik heb dan weinig of geen huishoudlasten van logées en zie en spreek ze toch, met mate. Want ik heb me voorgenomen eens lekkertjes voor mezelf en mijn werk te gaan leven en des noods alleen me te offeren voor mijn "meederen", hen, wier werk ik boven het mijne erken, zoals bv. den Urf (N.B.: dit is de bijnaam die Lucie gaf aan

Afb. 18
Alexander Voormolen,
Suite de clavecin, pour piano,
opgedragen aan
Lucie van Dam van Isselt,
uitg. G. Alsbach & Co,
Amsterdam
1921

Alexander Voormolen⁷⁴, WB), die af en toe hier neerstrijkt om te componeeren, wat ik aftobben, uitputtend en verrukkend vind. Zoo voedzaam. Maar mijn werk wordt nu eenmaal uit stilte en eenzaamheid geboren en die twee ga ik nu met hand en tand verdedigen. Alleen zitten 's avonds met veel mooie herinneringen en een goed boek. Vooral alleen ontbijten en de goede dag niet ontheiligen door onnoodig praten. Het schijnt wel abnormaal te zijn, die liefde tot eenzaamheid. Maar zoo ben ik nu eenmaal en zoo kan ik werken en licht dat me nu gegund wordt. Maar nu, met die juffrouw in "de garnaal" (het pension, WB), is alles opgelost. Kom je er eens? Dan hang ik een wit vlaggetje uit als je in mijn burg van eenzaamheid moogt binnen dringen.' Jeanne Bieruma, doelend op de vele gasten van Lucie, schreef kernachtig: 'Lucie leefde op 't getij en 't gaan en komen van de bus.'⁷⁵

Niet als haar gast, maar als mede-inwoner van Veere leerde Lucie in 1923 de fameuze Nederlandse Amerikaan, prof. Hendrik Willem van Loon en diens echtgenote Jimmy kennen, die er die zomer het pand 'De Houtuyn' kochten als pied à terre.⁷⁶ Van Loon zou later zijn fameuze 'Lives', waarin Lucie een grote rol zou spelen als gastvrouw, in deze periode situeren⁷⁷.

Na zeventien jaar ontmoette Lucie in het voorjaar van 1924 haar jongste zoon Martin weer. Deze zei over de vele gasten van zijn moeder: 'Zij had de wichelroede om allerlei mensen om zich heen te verzamelen die "out of the normal" waren, maar dan in de zeer positieve zin, zo waardevol en interessant'⁷⁸.

Lucie vertelde zelf over de uitersten in haar karakter als over twee personen die in haar verenigd zijn⁷⁹: 'de dame, wonende in de lichte,

sfeervolle woonkamer vóór (...) en de andere joffer, werkende achter het venster, tusschen haar doeken en tuben en penseelen. De eerste dame, gesteld op orde, regelmaat en netheid, de joffer op niets gesteld dan enkel op het werken, het scheppen, geen acht slaande op rommel, uiterlijk slordiger en uiterlijk nonchalanter op de dingen in haar omgeving, naarmater zij heviger en directer door de kracht van dat scheppen werd aangegrepen....' Haar zoon daarover: 'Haar woonkamer -niet haar atelier- was altijd netjes en verzorgd. "Daar moet ik wel voor zorgen", zei ze "want ik ben in wezen zo slordig en anders loopt het volkomen uit de hand."⁸⁰

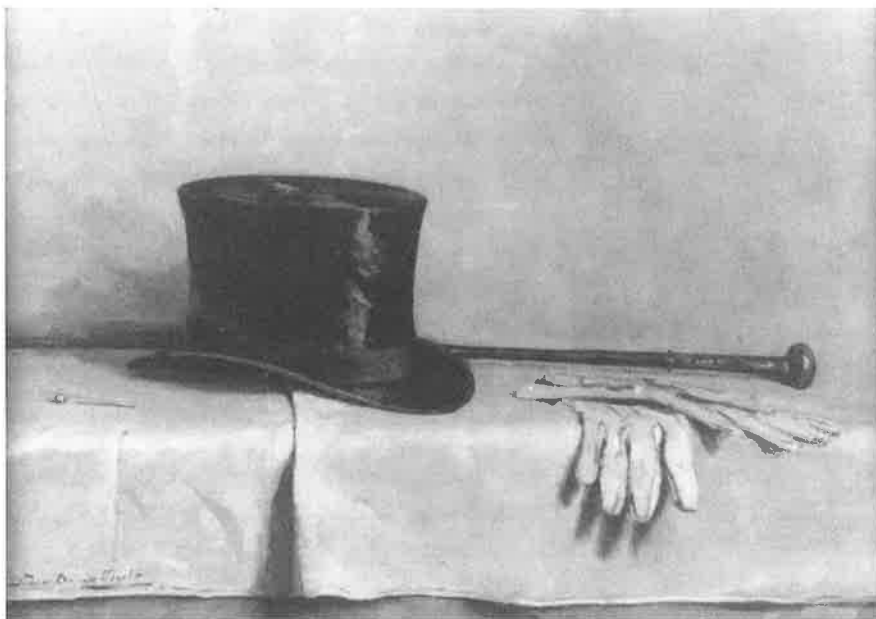
Een van de weinige bezoekers die werden toegestaan haar atelier te betreden vermeldde daarover: '... dan gaan wij even het atelier zien. Alweer een wereldje op zichzelf, dat atelier met de zwarte balkjes en kozijnen, zacht fluweelige mijneringen tegen de naakte witte wanden. (...) Een achterwand nevelt tot mij door, donker blauw-zwartig beschot met grappige, scheefgetrokken deurtjes waarin uit de hand geknutselde tralies. Daarachter hangen heerlijke boerenblauw getinte doeken als dertiende eeuwse Umbrische festijn-servetten. En hier vooral de schouw! Twee gotische steunsels, ruïneus, verbrokken, even aangevend de ragfijne lijn van witte zandsteen! (...) Ze steunen het onversierde rechthoekige witte bovenvierkant van de schouw, waarop een schedel hier, een spiegeltje daar, potjes met verdroorde distels, die je schier vertellen willen, hoe eenzaam het is en hoe droef, als je dood bent. En een zwart lantarentje ook, dat daar doodmoe de eeuwige rust is ingegaan. (...) Daar hangen ze ook, de tooverdingen, waar ze haar doeken uit schept, rijtjes eieren, blauw doorwaasd of gespikkeld, portretlijstjes, tegeltjes, een vaasje, simplistisch en stil. Er staan wat duizendschoontjes te stoeien en te babbelen in een vaasje op een nog nat doek. Wat een gelukkige dood, zoo vereeuwigd te blijven! Op een groot doek: een tafel, waarop een hooge hoed, een paar wit-glacé handschoenen, een stok, het veroveringsgeschut

Afb. 19
Hendrik Willem van Loon
in zijn Amerikaanse huis,
op de achtergrond
een schilderij van
Lucie van Dam van Iselt,
foto,
1943.

van een boulevardier. (...) In een hoek een kastje met poppetjes, het gele trommeltje, ik ken ze alle, van Pulchri, van andere tentoonstellingen.⁸¹

Het atelier lag op de verdieping van haar huis en zag uit over de haven. Jeanne Bieruma Oosting beschreef het in 1949 vanuit haar geheugen⁸²: 'Langs een oude wenteltrap, zonder leuning, maar met een reusachtig dik touw, klom je naar 't atelier, waar de witte meeuwen langs de ramen wiekten en het zilveren licht, getemperd door ijle gordijnen ruimschoots naar binnen viel. Veel blauw en grijze tinten waren er in dat atelier; men vond bij de vertrouwde attributen en voorwerpen, oud Delfts aardewerk, lege vogelnesten, een mutsenbol met een gepijpte muts er op, een gipsen masker, een glazen stekelvarken (...) strobloemen, een vergulde cupido en een squadron lege flesjes en flacons.'

Slechts enkele weken na hun scheiding besprak Plasschaert, die dit tijdens zijn huwelijk met haar nooit had gedaan, Lucie's werk in een recensie⁸³. Hij koos zijn bewoordingen merkbaar zorgvuldig en spreekt over een 'zeker te waarderen werk' (Chineesch bord met donker vaasje en bloem), een ander werk dat 'reiner' is en 'meer haar type in de kleur', dat 'innig en zuiver is, en dat is wat Lucie van Dam van Isselt op haar best bereikt' (stilleven met de eitjes). Hij schuwde het ook niet om schilderijen af te keuren, en doet dat met dezelfde voorzichtige bewoordingen: 'Minder geslaagd zijn tot nog toe de voorstellingen van de binnenkamer met het blauw linnen tafelkleed'

en 'romantischer is, en met een grootsere gang in de schildering dan zij gewoonlijk laat erkennen: de enkele doodskop ...'

In deze periode lijkt ze met een anders samengesteld palet te gaan werken⁸⁴. Een recensent daarover: 'Het palet van Lucie van Dam schijnt in den laatsten tijd een weinig te veranderen: op een paar stukjes na staan felle brokken rood en in de "Famille Verte Schotel" is nog meer sterke kleur.' Daarnaast paste ze vanaf deze periode haar verven geleidelijk aan doorschijnender toe.

Plasschaert signaleerde deze wijziging blijkbaar ook en meldde in een recensie uit 1923: 'Het wordt tijd dat Lucie van Dam van Isselt weer eens een cactus schildert, of een stilleven van geplunderde spruit- of koolstronken, staande boven sneeuw of donkere aarde, waar zij al haar aandacht voor den vorm verbindt met de grootste innigheid van kleur die haar mogelijk is. Het is een noodzakelijke kuur voor haar werk, iets dat ze van tijd tot tijd moet realiseren.'⁸⁵

Spoedig kwam ze terug op haar voorkeur voor het gebruik van overwegend lichte kleuren, met als reactie in de pers: '... valt het sterk in het oog, hoe veel klaarder en hoe blank het palet van de schilderes uit Veere is. De witte bloempjes, de

Afb. 20.
Lucie van Dam van Isselt,
De hoge hoed,
olieverfpaneel,
68,0 x 49,5 cm,
1925
coll. Groote Sociëteit, Arnhem

Afb. 21
Lucie van Dam van Isselt,
Doodskop,
olieverfpaneel,
64 x 54 cm,
ca. 1925
part. coll. Nederland

zinnia's tegen licht-grijzen, helderen fond; en ook de goudsbloemen, zoo in den tuin geschilderd tusschen het groen. Deze (...) werken getuigen direkt van het koeler gamma waarin zij de dingen aanschouwt.⁸⁶

De aanwijzing van Plasschaert dat zij weer eens staande boven de grond moest schilderen had ze blijkbaar ter harte genomen. In 1924 exposeerde ze ook een nieuw werk van cactussen, een onderwerp dat Plasschaert haar een jaar te voren had aangeraden te schilderen. Het werk kreeg een uitstekende pers: 'Een **belangwekkend** schilderij van cactussen is bij de groep gevoegd. De met eenvoudige middelen feilloos werkende smaak dezer vrouw maakte van de moeilijke rangschikking van vijf bloempotten van verschillende grootte een **schilderij**, waarin niet alleen de kleur doch vooral ook de lijn het uitnemend doet. Dit ingetogen stilleven, waaraan alles is bestudeerd, dat na langdurige schikking wellicht is ontstaan, geeft de schilderes op haar best.'⁸⁷

De immer kritische Plasschaert was echter niet tevreden⁸⁸: 'Ik heb eens van deze schilderes geschreven, dat het werk **getuigde** van een koele **bedachtzaamheid** - en ik ben, voor het grootste deel dezer beschaafde schilderijtjes van de zelfde meening **gebleven**. Er is een aandachtigheid in deze stillevens, maar er is niet overal innigheid; er is te weinig innigheid in het koele, gratieuze spel van veel geschakeerde grijzen en witten. En deze innigheid is ook te weinig in vele der vormen ...'

Nog scherper is zijn recensie⁸⁹ in 1926: 'Het werk van mevrouw Van Dam van Isselt heeft altijd de bekoring gehad van een beschaafde coloratie, en er was altijd een zeker behagen in om klaar en helder te zijn. Vandaar de lust naar "witten" in haar vele stillevens. Want zij is zoo goed als uitsluitend een schilderes van stillevens, van altijd toch koele stillevens. Er is geen enkel bezwaar in de wereld tegen het schilderen van zulke koele en klare stillevens, maar zij moeten dan wel geheel en al geschilderd zijn, zij moeten

vol zorg zijn **nagegaan**, en zij mogen bovenal nooit tot procédé worden. Zij moeten zuiver zijn en nooit terloopsch; zij moeten steeds een daad zijn en nooit de nonchalance van een conversatie bezitten, zij mogen nooit oppervlakkig zijn en zij moeten in de ruimte staan, zooals bij Coba Ritsema. Het schijnt mij toe, na deze tentoonstelling, dat mevrouw van Dam van Isselt te veel schildert of liever te veel **schilderijen** maakt. Zij moet zich beperken in 't aantal en zich verdiepen in **gegevens**, wil zij geen achteruitgang boeken, maar verderen voortgang maken. (...) Het werk van Mevrouw Van Dam van Isselt heeft meer bezinning nodig...'

In 1930 zou hij de kern van deze scherpe kritiek nog eens herhalen⁹⁰: 'Er zijn dus onmiddellijk twee soorten van stillevens: die waar de kleur den zwier heeft der geslaagde melodie, en die waar, door stof in den vorm uit te drukken, wij een innigheid **genieten**, die alleen ontstaat door langen en vertrouwelijken omgang. Minder zwierig zal daar de kleur zijn, maar van een rijker flonk'ren vol (...) Maar is het in het werk van Lucie van Dam van Isselt? Wanneer ik het werk in enkele woorden u moest kenschetsen zou ik, zeker naar aanleiding van deze tentoonstelling, zeggen: er is daar veel minder hart dan koele gratie; er is daar een gratie, die **gemakkelijk** zich geeft, omdat zij niet traag eerst was, toen zij welde uit de innerlijke bron. Het werk hier is meer een aangename conversatie over de schoonheid, dan schoonheid ten eenenmale. Er is te weinig vasthouden van de dingen hier; *het penseel kent 's harten haperingen niet*. Daardoor ontstaat een eentonigheid, die voor mij een kenmerk is van deze tentoonstelling; er is geen winst tegenover vroegere uitingen maar ongetwijfeld een verlies - al bleef het werk, zóó heet dat, beschaafd (...) Er is hier te veel, met weinig drang en, schijnbaar merkwaardigerwijs, is Lucie van Dam van Isselt in haar specialiteit "de witten" juist het armst, in de donk're schilderijtjes is zij beter!'

Een andere recensent, die dezelfde tentoonstelling bezocht, schreef naar aanleiding daarvan⁹¹:

'Maar dat verfijnde harmonische van haar onderwerp beheerscht zij, zij laat zich er niet door meeslepen, zij komt niet tot een lyrische vervoering, die vaak overdrijving is, neen, zij beschouwt met ernst en innigheid haar onderwerp en weet er kleur- en vormwaarden van te behouden. (...) Zij schildert meest in lichte kleuren; het donkere coloriet ligt haar niet. En in haar grijzen toont zij vele en prachtige schakeringen, die naar het geel en bruin hangen.'

Behalve haar palet en haar toets veranderde ook haar signatuur in deze periode. Tot circa 1925-1926 ondertekende ze haar werk regelmatig voluit, met haar voornaam erbij. Nadien signeerde ze haar schilderijen steeds 'L. v Dam v Isselt'. Tot 1918-1920 hanteerde ze daarbij een tweetal verschillende schrijfwijzen, namelijk 'v Dam v Isselt' en 'v Dam v Isfelt', met de Duitse gotische s, soms voorafgegaan door haar voornaam, dan weer door de voorletter. Dit spellingsverschil komt ook in haar tekeningen voor, met dien verstande dat ze daar in alle perioden regelmatig met de voornaam voluit blijft ondertekenen. In haar tekeningen uit de periode 1907 - circa 1915 komt soms de signatuur 'L(ucie) van Isselt' voor, waarbij van Isselt op de twee genoemde wijzen (met dubbele 's' of met 'sf') wordt geschreven. Overigens komt in alle perioden ook een ondertekening met initialen LvDvI voor. Opmerkelijk is dat ze haar tekeningen regelmatig dateerde, in tegenstelling tot haar schilderijen, waar ze dat vrijwel nooit deed. Alleen een vroeg zelfportret uit 1898⁹², werd door haar gedateerd met 'Zoelen 1898'.

Plasschaert had in een hiervoor reeds aangehaalde recensie uit 1926 als eerste over Lucie geschreven: 'Want zij is zoo goed als uitsluitend een schilderes van stillevens, van altijd toch koele stillevens.' Er was echter ook de tekenaar Lucie van Dam van Isselt. Maar Lucie gebruikte het tekenpotlood en/of haar waterverf zoals de moderne toerist zijn fotocamera gebruikt: op reis.

Haar tekeningen en aquarellen hebben vooral landschappen en stadsgezichten tot onderwerp, soms in haar directe omgeving (Veere), meestal echter steden en landschappen die zij op haar vele reizen door binnen- en buitenland bezocht. Soms exposeerde zij haar reisimpressies, als een aparte groep, op haar tentoonstellingen. Dit werk kreeg echter een veel minder goede kritiek, zoals 'de zeer positief geteekende en gekleurde reisschetsen toonen een anderen, minder persoonlijken

en minder boeienden kant van dit talent'⁹³ en zij 'geven een anderen kijk op haar overigens uit tal van tentoonstellingen bekende talen, en vertoonen iets vlugs en

pittigs. Het is merkwaardig, dat men in de tekeningen en aquarellen nauwelijks overeenkomst met de schilderijen ziet.'⁹⁴

Benaderd vanuit het idee dat haar reisschetsen niet haar beste werk waren kon een recensent er soms toch nog door worden bekoord, zoals 'zij is vlotter en spontaner in haar groot stadsgezicht dan wij gewoon van haar zijn en geeft in haar kleine aquarellen typische kijkjes als bochtige straatjes, pittoreske bruggetjes en dergelijken in een fijne kleur, soms met een pittige tegenkleur.'⁹⁵

Naast deze reisimpressies ontstond in het begin van de dertiger jaren een kleine serie knap getekende portretten van inwoners van Veere, een onderwerp dat voordien slechts een enkele keer in haar werk voorkomt⁹⁶.

Rond 1927 - 1928 kreeg de oudste zoon van Lucie, de zeevarende Evert Ekker junior, wiens 'thuishaven' nog altijd Veere was, een relatie met Pien Plasschaert, dochter van Albert's jongere broer Edward Karel Plasschaert. Lucie kon echter in het geheel niet met haar overweg, maar dat was wederzijds.

Op het eind van 1929/begin 1930 krijgt Lucie gezondheidsproblemen, waardoor ze gedwongen was drie maanden plat te liggen in een zieken-

Afb. 22
Signatuur
Lucie van Dam van Isselt
met Duitse s.

Afb. 23
Lucie van Dam van Isselt
en Pien Plasschaert
voor het mam,
foto,
1928
part. coll. Nederland

huisbed. Enkele keren was het zelfs kritiek. Op 3 februari 1930 schrijft Lucie vanuit Amsterdam aan haar vriendin Jeanne Bieruma Oosting⁹⁷: 'Amsterdam is ook een perfecte stad. Ik haal er mijn hart aan op na het zeer lange verblijf op die andere planeet: het ziekenhuis. Bijna 3 maanden lag ik daar op mijn rug, achteraf denk je hoe kom je het door. Was een paar keer bijna dood - emboli ... Waarmee 9 van de 10 heen gaan. Albert heeft er me ook nog bezocht met mooie bloemen en goede boeken - en was alsof hij nooit weggeweest was. "Mijn zwager", heette hij voor de zusters. En vandaag ontmoette ik hem heel gezellig in Americain.'

Dan, eind maart 1933, verlaat Lucie haar geliefde Zeeland en Veere om zich in Den Haag te vestigen⁹⁸. De redenen daarvoor zijn niet duidelijk⁹⁹.

DEN HAAG

In deze periode tekende zich opnieuw een geleidelijke verandering in haar kleurgebruik af. Haar voorliefde voor grijsen en witten behield ze, maar de tint ervan onderging opnieuw een geringe verandering. Was die eerst grijs-blauw van toon, rond het midden van de dertiger jaren werd deze warmer doordat de witten iets meer naar de gele kant verschoven. Reeds in 1930 had, zoals hiervoor reeds werd aangehaald, een recensent deze verschuiving waargenomen toen hij schreef 'en in haar grijsen toont zij vele en prachtige schakeeringen, die naar het geel en bruin hangen.'⁹¹

Ook de recensenten bemerkten deze geringe kleurverschuiving. In 1936 werd over haar werk opgemerkt: 'Deze stillevens en bloemstukken zijn voor een groot deel, (en het beste deel) ware modulaties op het grijs in alle toonaarden. En we moeten bewondering hebben voor haar tot het uiterste **gedreven** verfijning en voor haar verscheidenheid in nuances en schakeeringen. Hoe wel gewogen en overwogen is haar tegenkleur, waarmee zij een

haar passende contrastwerking weet op te wekken, hoewel zij die nooit of te nimmer tot een krachtigen dissonant opvoert. (...) Een gler grijs jubelt in een stillevens met noten en zilverachtig is haar toon in dat met knoflook. (...) Altijd weer vindt zij nieuwe kleurverfijningen, die zich tot het uiterste toegespitst hebben !'¹⁰⁰

De Gruyter merkt er in *De Vaderlander* over op 'dat de totaalindruk eenigszins anders blijkt dan die ontvangen van vroegere exposities. Is niet de voordracht der laatste werken iets breder, vrijer en doorstromender geworden? Niet meer dan accentverschil misschien, maar dan toch juist voldoende om merkbaar te zijn en een hernieuwde belangstelling op te roepen. Voor het **overige** bleef de schilderes in wezen aan zich zelf gelijk. Zij valt nog steeds te herkennen aan haar geliefde schakeeringen van witten (...). Het best zijn ook thans de blanke werkstukken ...'¹⁰¹. Vaker dan tevoren zou Lucie in deze periode in haar stillevens een klein accent aanbrengen. Soms betreft dat een sigarettenpeukje of een afgebrande lucifer, dan weer een verwelkt bloemetje of een veertje.

In 1935 leerde Lucie de voordrachtskunstenaar Koos Speenhoff kennen. Hij zou in 1942 door haar geportretteerd worden en behoort daardoor tot de weinigen die kunnen beschrijven

Afb. 24
Lucie van Dam van Iselt,
Stillevens met knoflook,
olieverfspaneel,
33 x 26 cm,
circa 1935
part. coll. Nederland

Afb. 25
Lucie van Dam van Iselt,
portret van Koos Speenhoff,
olieverf,
formaat onbekend,
1942
verblijfplaats onbekend
(waarschijnlijk vernietigd tijdens
bombardement Den Haag 1945)

hoe ze werkte. Hij deed dat aldus¹⁰²: 'Ze heeft mijn portret geteekend en ik zat (...). Plots bekeek ik haar om de hoek van haar paneel en daar zag ik een geheel andere Lucie van Dam. Ze trok onderzoekende gezichten. Haar mond verkinderde en de tong kwam vlijtig uit de mond en werkte mee. Ze sloot het linkeroog en keek met het rechter en nam maten op (...). Opeens zegde ze 'stop' en veegde haar vingers af die ze bij het schilderen zeer had besmet. Ze stond op, want ze teekende mij (...) zittend'.

Aan de hand van haar dagboek kan worden vastgesteld dat ze in haar Haagse jaren nog een enkele keer gezichten in Veere tekende of schilderde met gebruikmaking van oudere schetsen. Een enkele keer ook werkte ze met gebruikmaking van foto's⁷². Een voorbeeld daarvan is het zelfportret in het Veeerse atelier, dat in haar Haagse periode, zo rond 1935, aan de hand van een foto uit omstreeks 1925 ontstond. Ook haar nieuwjaars-wenskaart voor 1936 bevatte een (recent geschilderd) Veers atelierinterieur).

Eind 1936 waren er blijkbaar opnieuw gezondheidsproblemen die leidden tot een ziekenhuisopname. De oorzaak daarvan is onbekend. Op oudjaarsdag 1936 werd ze weer uit het ziekenhuis ontslagen. Het is de eerste aantekening in een nieuw dagboek dat ze gaat bijhouden³⁹.

Dit dagboek geeft, ondanks de hiaten die het vertoont, een uitstekend inzicht in het programma dat Lucie had. Er ging geen dag voorbij waarop ze niet werkte, bezoek ontving, op op bezoek ging, tentoonstellingen bezocht of op reis was. Speenhoff daarover: 'Ze schildert elken dag en niet één slaat ze over, tenzij ze gaat logeeren (...). Ze móet schilderen net als ademen en voeden. Ze kan er niet buiten. Ze leeft niet, maar ze schildert.'¹⁰³

Ook met betrekking tot de reizen die Lucie maakte is het dagboek een goede informatiebron. Zo verbleef ze van 1937 tot het uitbreken van de oorlog te Parijs (na 15 jan. 1937) en Valloire (tot 4 maart 1937), Kopenhagen (15 t/m 24 juli 1937), Frederikshaven (24 juli t/m 3 augustus 1937), Altona (3 augustus 1937), opnieuw Parijs

(19 t/m 24 december 1937) vervolgens weer van 25 t/m 28 januari 1938, scheept in voor New York te Le Havre (29 jan. 1938), aankomst New York 4 februari (verblijf aldaar tot 2 maart), Antwerpen (eind juli 1938), Kopenhagen (14 t/m 24 sept. 1938), Marseille, Antibes, Aix en Provence en Avignon

(20 febr. t/m 9 maart 1939), Parijs (9 t/m 12 maart 1939), Antwerpen (eind juni 1939), Parijs en Mt. St. Michel (22 t/m 28 aug 1939)¹⁰⁴.

Op 9 mei 1941 kwam dan het onvermijdelijke: Albert Plasschaert, gedurende vijftien jaar haar echtgenoot en gedurende decennia haar geestverwant en ondanks alles haar beste en meest dierbare vriend, zou op 67 jarige leeftijd overlijden. Daags tevoren had Lucie hem nog bezocht en zijn portret getekend¹⁰⁵. Tijdens zijn ziekbed was ook Koos Speenhoff bij Plasschaert op bezoek geweest. In een gedicht dat Speenhoff na de dood van Plasschaert aan Lucie zond¹⁰⁶ klinkt de bewondering door: 'Ik begrijp dat Gij van dezen Nero - Socrates hield en houdt. Welk een Engelen - Duivelen gelaat. Wat een mensch !

Afb. 26a
Lucie van Dam van Iselt
aan het werk in haar atelier
te Veere,
foto, ca 1925
part. coll. Nederland

Afb. 26b
Lucie van Dam van Iselt,
Zelfportret in atelier te Veere,
olieverfpaneel,
formaat onbekend,
ca. 1935
verblijfplaats (na diefstal)
onbekend

Afb. 27
Lucie van Dam van Iselt
Nieuwjaars-wenskaart
voor 1936,
geannoteerde foto-reproductie,
eind 1935
part. coll. Nederland

In een necrologie van Albert zou Lucie over Albert's karakter en vlijmscherpe pen melden: 'Mij moet van het hart hem ook van andere kanten te doen kennen. 15 jaar deelde ik zijn leven en ken hem als schrijver en als mensch. Zijn kunstcritiek was Mensch-critiek. Met feillooze wichelroede speurde hij den Mensch in 't werk. (...) Hard en meedogenloos werd Plasschaert dikwijls genoemd. Maar deze schijnbare hardheid kwam voort uit zijn liefde en eerbied voor de schoonheid. De Sjachgeraars, de Woekeraars verdreef hij uit den Tempel. Deze hardheid was 't compliment van zijn liefde. Onfeilbaar speurde hij wat er in Menschen omging. Al wat eigen en zuiver was had zijn liefde. Hij verafschuwde naäpers en onoprechten. (...) De Tijd, de supreme scheidsrechter zal Plasschaert zeker de plaats toekennen die hem toekomt. Als alle kleine golven van persoonlijke grieven, ijdelheid en eerezucht zijn weggegleeden in de zuiver spiegelende toekomst, dan zal daar het beeld verrijzen van een groot rijk diepvoelend hart gepaard aan een scherp intellect.'¹⁰⁷

Op 3 juli zou Lucie in de Amsterdamse schouwburg worden gehuldigd ter gelegenheid van haar zeventigste verjaardag¹⁰⁸. Dat najaar zou ze, samen met Oscar Mendlik en Marie Vlieland Hein, een eretentoonstelling van haar werken aangeboden krijgen bij de Haagse Pulchri Studio¹⁰⁹. Over haar werk op die tentoonstelling schreef een criticus: 'Toch meenen wij, dat een voorkeur voor het lichtere gamma wel verantwoord is, voor de schilderijen met veel witten en grijzen...'¹¹⁰.

Dan, op 25 november 1941, werd door de Duitse bezetter een beroepsorganisatie voor kunstenaars ingesteld: de naar Duits voorbeeld opgerichte Kulturkammer, in het Nederlands van de bezetter Kulturkamer genoemd. Voor elke kunstenaar die een tak van de kunst actief beoefende, werd het lidmaatschap verplicht gesteld, waarbij een ingevulde en ondertekende arierverklaring tot de noodzakelijke toelatingseisen behoorde. De president van de Kulturkamer

kon beslissen of een kandidaat-lid al of niet aan zijn of haar vaktechnische, maar ook politieke maatstaven, overeenstemmend met de nazi-ideologie, voldeed¹¹¹.

Lucie van Dam van Isselt weigerde echter principieel zich aan te sluiten, met als gevolg dat ze korte tijd later haar deelname aan tentoonstellingen moest staken. Alvorens het zover was kon ze nog één keer exposeren, en wel bij de voorjaars-expositie van de leden van Pulchri Studio.

Een recensent meldde: dat haar 'buitengewoon beheerscht en kleurkrachtig werk niets aan straling heeft ingeboet.'¹¹² Een andere recensent¹¹³ opende zijn artikel fijntjes met 'Lucie van Dam van Isselt ontbreekt nooit, van meer beteekenis is het vast te stellen, dat elke harer inzendingen een sober sieraad is.' Pulchri zou op die tentoonstelling overigens nog een werk van Lucie kopen voor de verloting.

Een week later meldde ze in haar dagboek al 'Ik ga om verf te kopen en er is maar weinig te krijgen.'¹¹⁴ Op 4 mei van dat jaar meldde ze opnieuw 'ik koop verf'. Pas op 28 april 1944 komt er dan weer een vermelding dat ze materialen had weten in te kopen: 'des middags naar de stad om verf en lijsten te kopen' en op 10 juli van dat jaar 'naar de stad om lijsten te kopen.'¹¹⁵

In juni zou ze aan Jeanne Bieruma Oosting melden: 'Ik ben niet tot de Kulturkamer gegaan en ben heel gelukkig dat je 't ook niet deed. We mogen nu niet publiekelijk waarneembaar zijn. En dat bevalt me best. Ik teken nu veel portretten. Zie hardvochtig te worden en mijn meelij met den Zitter te overwinnen (? WB) Ook ben ik zoo zielsgraag alleen als ik werk. Die twee dingen hebben me altijd van het portret weerhouden. Maar ik raak er over heen. Ik heb veel en hard gewerkt den laatsten tijd. Op de laatste tentoonstelling van Pulchri kochten ze (Pulchri) een schilderij van mij. Dat was de openbare zwanenzang.'¹¹⁶

Ze werkte nadien blijkens haar dagboek normaal door. Wel schilderde ze vaker dan voorheen stillevens met groenten, vis en schelpdieren. Regelmatig verkocht ze werk aan vrienden en goede bekenden, waardoor haar inkomsten niet geheel wegvielen. Soms gebruikte ze schilderijen als ruil/betaalmiddel¹¹⁷.

Speenhoff beschreef de gang van zaken op een werkdag van Lucie in 1942, toen hij door haar werd geportretteerd, op een beeldende wijze¹¹⁸: 'Het atelier is in het voorhuis en de huiskamer is achter. Daar kwamen enkele dames en heeren. Ze gingen ook weer. Wat ze deden bevatte ik niet, maar Lucie teekende door. Toen we klaar waren stonden er op tafel twee ruikers bloemen, een half kg suiker en een mandje met stokvisch. Wat houden hare menschen veel van haar ... dacht ik zeer welopgevoed. (...) Tegen half vijf was er nog een sigaar en tegen vijf uur nog een neutje De Kuyper. Er werd gebeld. Zooals den geheelen dag. Er werd geopend en geklopt en daar kwam de dichter Jan Prins op bezoek. (...) Alle bezoekers brachten wat mede. Wat gaf Lucie terug? (...) Wat ze er voor terug gaf was haar eigen zelve. Ze zat zich in deeltjes te deelen en elk kreeg wat van haar troost en hulp en vriendschap. Ieder ontving een onsje Lucie en ik meen dat ze een lading van tien ton zou willen geven, als ze die betrekken kon. Allen gaven haar wat, maar zij geeft het dubbele terug. (...) Het gewonnen geld wordt omgezet in naastenliefde. Ik meen dat ze niet drukkend rijk is maar geven doet ze graag aan een kleine hofhouding van dankbaren en welbeminden.'

Op 26 februari 1945 werd haar huis en het daarin ondergebrachte atelier zeer zwaar beschadigd. In haar dagboek vermeldde ze kort maar krachtig: 'zware bomaanvallen (...) alles op het atelier kapot en boven.' Een aantal dagen later werd het pand blijkbaar opnieuw getroffen¹¹⁹. Er zijn geen dagboekantekeningen gemaakt tussen de 26e februari en de 3e maart, maar op drie maart meldde Lucie 'Ik maak alles klaar om te vertrek-

ken naar het huis van D. Jacobson.' Op 4 maart 'komt de heer Nolthenius de Man en helpt wat inpakken. Van Reijssen spijkert het huis van achter dicht.' De dan volgende aantekeningen werden zonder datumaanduiding gemaakt¹²⁰. Ze meldde 'Telkens naar Den Haag om alles in te pakken; gedeelte naar Harry 't Hardt en verder pakken om op te bergen. Buijs Ballotstraat. In Voorburg tot 30 maart. Vandaar naar Bezuidenhoutflat. Verhuizing. Naar opslagplaats en de rest naar Breurkes.'¹³¹ Kort daarna vestigde Lucie zich op een etage in de nabijgelegen Joan Maetsuykerstraat.

In de oorlogsjaren waren de witten in haar schilderijen iets meer naar de blauwe kant gaan neigen. Haar vriend Speenhoff signaleerde dat al toen hij in 1942 over haar schreef: 'Over hare schilderijen spreekt ze zelden, wel over die van anderen en zelfs over mijne capricieuse verwerijen. Ze is vol lof over mede-kunstenaren. Alle kritieken over haren arbeid leest ze als beursnoteeringen of ingezonden stukken. En als er iemand in de oneindigheid goed over haar schrijft dan vindt ze dit net zoo lekker als rolpens met appelschijfjes of als gebakken spek, wat in deze dagen van 1942 zeer begrijpelijk genoemd mag worden. (...)'

Toen ik (in 1935) in haar oogenschijn trad schilderde ze anders dan tegenwoordig.

Toen was het even kunstzinnig en even smaakvol als nu maar er is in haar leven een wending gekomen en daarvan getuigen hare laatste werken. Ze zijn mannelijker, wijsgeeriger, heldhafter in kleuren en lijnen. Ze vernieuwde zich geheel. Ze behoort nog tot die kunstenaressen die zich eenigszins schamen voor hun werk om het daar maar zoo vrijmoedig en ongekleed voor vreemden te zien hangen. Het spijt haar als een schilderij af is.¹²¹

Afb. 28
Lucie van Dam van Iselt
foto,
ca. 1948
part. coll. Nederland

Toen ze na de oorlog haar werk weer kon exposeren maakte ze daar volop gebruik van. Haar werk krijgt een goed onthaal van de kunstcritici, die schrijven over 'een harmonie van witten alleen'¹²², waarin 'duizend nuances van wit zijn verwerkt, rood, geel, groen, blauw, noem maar op, met als resultaat de ideale synthese van het wit'¹²³.

In de zomer van 1948 had ze haar laatste solotentoonstelling in Kunstzaal Plaats in Den Haag. Deze expositie werd geopend door de schrijver Ben van Eijsselseijne. Tijdens de opening van de expositie op 26 juni van dat jaar gaf deze misschien wel een van de beste karakterisering van de stillevens van Lucie van Dam van Isselt. Hij zei¹²⁴: 'Het is juist dat wat jij hier niet ziet, dat dit werk dat jij wel ziet een zoo blanke klaarte, rust en stille, nobele contemplatie heeft gegeven.'¹²⁵

De tentoonstelling zou door de recensenten unaniem worden geprezen. Zo schreef een van de critici¹²⁶: 'Schilderende vrouwen zijn vaak laatbloeiers: zij komen pas volledig op dreef als ze zestig, zeventig, tegen de tachtig zijn. (...) Maar geldt het late bloeien niet evenzeer voor de thans zes en zeventig-jarige Lucie van Dam van Isselt, ook al had zij lang geleden reeds naam? Wat zij momenteel in de kunstzaal Plaats toont, komt mij frisser, jonger, en belangrijker voor dan iets, dat ik vroeger van haar zag.

Dit goeddeels zeer recente werk heeft de oude deugden, maar mist de sfeer van nogal koele beperktheid en van het 'damesachtige' ook, dat zij vroeger kon hebben.'

In het najaar van 1948 werd Lucie ziek. Er werd kanker geconstateerd en een ziekenhuisopname volgde. Maar Lucie bleef optimist. Op 3 januari

1949 zou ze melden: '10 december moest ik naar 't ziekenhuis Bronovo. Lag er tot voor Kerstmis. Toen een week thuis en moest er vandaag weer naar toe. Heb ontzettend veel pijn moeten lijden. Ene kleine operatie, en daarna een radium-behandeling. Men zegt dat alles komt in orde en het is niet gevaarlijk.'¹²⁷

Op vijf juni 1949 bezoekt haar jongste zoon Martin haar. Hij meldde daarover: 'Ja, en dan herinner ik mij nog zo goed die zondagmorgen begin juni 1949. Ik kwam bij mijn moeder die toen heel erg ziek in bed lag. Ze zei "dit is de sterfdag van je tante Coba. En sinds haar overlijden ben ik op deze dag altijd bij mijn broertje geweest. En nu kan ik daar vandaag niet heen." "En", voegde ze eraan toe, "het zou best zo kunnen zijn dat ik vandaag ook doodga." En op mijn afwerend gebaar: "Nee heus: vanmorgen begon alles zo plotseling te vervagen. Maar je moet dat niet erg vinden. Diep in mij heb ik zo'n hecht geloof en ik heb er volkomen vrede mee dat ik heenga."¹²⁸

Op dinsdag 7 juni 1949, enkele dagen voordat ze 78 jaar zou zijn geworden, overleed Lucie van Dam van Isselt. Op haar uitdrukkelijk verzoek werd zij begraven op de protestantse begraafplaats van Bergen op Zoom.

Lucie van Dam van Isselt, de schilder die trachtte op een 'nederig plan iets goeds te willen bereiken', maar zich daarmee begaf op een gevaarlijk terrein. Een terrein, waarop alleen een heel grote zich wagen kan zonder gevaar van struikelen, waarop alleen een zuiver en eerlijk kunstenaarschap kansen biedt.

Bibliografie

- Anoniem,
Cat. tent. Domburg, Paviljoen, tentoonstelling van schilderijen en teekeningen van Walcherse schilders, Domburg 1911
 'Beoefenaarster der Verloren Kunsten', (interview met Lucie van Dam van Isselt), in: *De Telegraaf*, 13-06-1941
Mededelingen Gemeentemuseum van Den Haag, VII (1952), nr. 5-6
Winkler Prins encyclopedie van de Tweede Wereldoorlog, 2 vols., Amsterdam 1980
- Bakels, R.S. (e.a.)
W.B. Tholen, 150 reproducties naar werken van zijn hand (...) den kunstenaar op zijn 70sten verjaardag aangeboden, 's-Gravenhage 1930
- Benezit, E.
Dictionnaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs, Paris 1954.
- Bieruma Oosting, Jeanne
 'In Memoriam Lucie van Dam van Isselt', in: *De Groene Amsterdammer*, 18 juni 1949
- Blok, drs. Willem
Cat. tent. Bergen op Zoom, Gemeentemuseum het Markiezenhof, Lucie van Dam van Isselt, Bergen op Zoom 1986
- Boudewijns, Leo en van Ulsen, Henk,
Broeden op een wolk, Jan Voerman, schilder 1857-1941, Veenendaal 1987
- Campert, Jan R.Th.
 'Het geheim van Veere', in: *Het Vaderland*, 19 juli 1925
- Corbet, August
Walter Vaes, Monographieën over Belgische Kunst, Antwerpen 1948
- Damsté, Dr. P.H.
 'Twee scholarchen', in: *Kamper Almanak*, 1940 - 1941, pag. 213 - 219
- Ennema, J.H.P.
 'Johannes Daniël Belmer', in: *Kamper Almanak*, 1940-1941, pag. 197 e.v.
- Gruyter, Dr. Jos de
 'Lucie van Dam van Isselt zeventig jaar', in: *Het Vaderland*, 14 juni 1941
De Haagse School, Rotterdam 1968
- Hefting, Victorine
Schilders in Oosterbeek 1840 - 1870, Zutphen/Arnhem 1981
- Hoof van Huysduynen, J.J.
De geschiedenis van het geslacht Van Dam van Isselt, z.pl. 1965
- Leeuw, Ronald de
 'Zijwegen van de Maris-tijd', in: Ronald de Leeuw e.a. (Ed.), *De Haagse School*, cat. tent. Gemeentemuseum Den Haag 1983
- Loon, Gerard Willem van
The story of Hendrik Willem van Loon, Philadelphia/New York 1972
- Loon, Hendrik Willem van
Van Loon's lives, New York 1942 in vertaling van Dr. G.P. Gunning verschenen als *Pioniers der vrijheid*, Den Haag 1947
- Meester, Patty de
 cat. tent. Laren, Singer Museum, *Walter Vaes 1882 - 1958*, Laren 1987
- Mulder, Hans
Kunst in crisis en bezetting, Utrecht/Antwerpen 1978.
- Pannekoek Jr., G.H.
 'Al pratende met ... Albert Plasschaert', in: *Den Gulden Winkel, Geïllustreerd Maandschrift voor Boekenvrienden etc.*, XXIV (1925), nr. 10 (20 oktober).
- Pernel, Pim,
 'In Veere staat een huis', 2 vols., in: *het Vaderland*, 16 en 23 augustus 1925.
- Plasschaert, Albert
Korte geschiedenis der Hollandsche schilderkunst vanaf de Vlaagsche School tot op den tegenwoordigen tijd, Amsterdam 1923
- Speenhoff, J.H.
Daar komen de schutters, Den Haag 1943
- Stuers, Victor de
Holland op zijn smalst, (ingeleid en toege-licht door een werkgroep van het Kunsthistorisch Instituut der Universiteit van Amsterdam), Bussum 1975
- Venema, Adriaan
Nederlandse schilders in Parijs 1900 - 1940, Baarn 1980
- Verhagen, Han
 'Lucie van Dam van Isselt 1871 - 1949', in: cat. tent. Arnhem, Gemeentemuseum, *Bloemen uit de kelder, negen kunstenaressen rond de eeuwwisseling*, Zwolle 1989, pag. 66 - 71
- Vloten, Francisca van
 'Dromen van Weleer, kunstenaars in Domburg 1898 - 1928', in: cat. tent. Middelburg, Zeeuws Museum, *Reunie op 't Duin, Mondriaan en tijdgenoten in Zeeland*, Middelburg 1994, pag. 11-71.
- Wagner, Annie
 'Kunstenaars te Veere', in: *Mededelingen Gemeentemuseum van Den Haag*, X (1956), nr. 2, pag. 67 - 76.
- Warners, Jan
Domburg 150 jaar badplaats, (Domburg) 1984

Recensies van tentoonstellingen werden niet opgenomen.

Noten

- J.J. Hooft van Huysduynen, *De geschiedenis van het geslacht Van Dam van Isselt*, z.pl. 1965, en 'Van Dam van Isselt' in *Het Nederlands Patriciaat*, LXVI (1982), pag. 14-15.
- In een brief uit omstreeks 1890 noemt haar moeder haar al Luutje. Aangehaald in een interview in *De Telegraaf*, 13 juni 1941.
- Blijkens de inschrijvingen in het bevolkingsregister van Bergen op Zoom van die datum.
- J.H.P. Ennema, 'Johannes Daniël Belmer', in: *Kamper Almanak*, 1940-1941, pag. 197 e.v.
- Zie: R.S. Bakels e.a., W.B. Tholen, *150 reproducties naar werken van zijn hand (...) den kunstenaar op zijn 70sten verjaardag aangeboden*, 's-Gravenhage 1930, p. 17, en: Leo Boudewijns en Henk van Ulzen, *Broeden op een wolke, Jan Voerman, schilder 1857 - 1941*, Veenendaal 1987, p. 9.
- 'Beoefenaarster der Verloren Kunsten', (interview met Lucie van Dam van Isselt), in: *De Telegraaf*, 13-06-1941.
- In een bespreking in *de Elsevier* van januari 1919, pag. 75-76 wordt gezegd: 'Lucie van Dam van Isselt heeft, voor zoover zij zich herinneren kan, van jongaf geteekend. Onderricht ontving ze van Belmer ...'
- Gemeentearchief 's-Gravenhage, archief Academie voor Beeldende Kunsten, inv. nr. 466. Overigens vermeldt Plasschaert dat Lucie daarvoor al, in 1889, een jaar aan de Haagse Academie had gestudeerd. Albert Plasschaert, *Korte geschiedenis der Hollandsche schilderkunst vanaf de Haagse School tot op den tegenwoordigen tijd*, Amsterdam 1923, pag. 138 - 139.
- Gemeentearchief 's-Gravenhage, archief Academie voor Beeldende Kunsten, inv. nr. 467.
- Dr. P.H. Damsté, 'Twee scholarchen', in: *Kamper Almanak*, 1940-1941, pag. 213 - 219.
- Een aanwijzing daarvoor is ook een passage in een brief van 29 november 1901 (in 1985 berustend in het archief van Ir. J. van Dam van Isselt te Bergen op Zoom) door Lucie aan haar vader. Ze schreef deze brief op de elfde sterfdatum van haar moeder (overleden 29 november 1890) en vermeldt over haar moeder: 'En ik zeg: 't nog dagelijks dat ze Evert gekend heeft en van hem hield.'
- Blijkens foto's in de collectie Henriëtte Julia-Ekker te Marseille, die ik in 1985 mocht bekijken, dateert de vriendschap tussen Evert Ekker en Auguste Morisor uit 1885 of kort daarvoor.
- Martin Hendrik Schröder (ook wel: Martin Heinrich Schröder), overleed kinderloos te Velp op 17 juni 1891.
- Gemeentearchief 's-Gravenhage, archief Academie voor Beeldende Kunsten, inv. nr. 468. Bij de mannelijke leerlingen wordt onder nummer 5 vermeld 'C.E. Ekker, oud 30 jaar'. Dit zal de dan 34 jarige Evert Cornelis Ekker zijn. Dat dit archief voor wat betreft de personalia van de leerlingen niet erg betrouwbaar is, blijkt ook uit de inschrijving van de dan 21-jarige Lucie Ekker-van Dam van Isselt als: 'Mevrouw Ekker, oud 24 jaar'.
- Bevolkingsregister, Bergen op Zoom.
- Gemeentearchief 's-Gravenhage, archief Academie voor Beeldende Kunsten, inv. nr. 471, onder nummer 48.
- Brief Lucie aan haar schoonouders Ekker-Schröder vanuit Bénones / Les Aulnières, d.d. 7 oktober 1894, in 1986 in het bezit van Ir. Drs. M.H. Ekker te Naarden.
- Volgens vr. meded. van Ir. Drs. M.H. Ekker aan de schrijver in 1985.
- Ronald de Leeuw, 'Zijwegen van de Maris-tijd', in: Ronald de Leeuw e.a. (Ed.), *De Haagse School*, tent. cat. (o.a.) 's-Gravenhage, Gemeentemuseum, 1983, p. 107.
- Dr. Jos de Gruyter, *De Haagse School*, Rotterdam 1968, Vol. II, p. 90.
- Gemeentearchief 's-Gravenhage, geboortakte Martin Hendrik Ekker, 23-04-1901.
- Victorine Hefling, *Schilders in Oosterbeek 1840 - 1870*, Zutphen/Arnhem 1981.
- Vlg. mededeling in 1985 van Ir. Drs. M.H. Ekker te Naarden.
- Zie hiervoor het artikel van Francisca van Vloten: 'Dromen van Weleer, kunstenaars in Domburg 1898 - 1928', in: cat. tent. Middelburg, Zeeuws Museum, *Reunie op 't Duin, Mondriaan en tijdgenoten in Zeeland*, 1994, pag. 11-71.
- Ibid., pag. 14-15.
- Zie: Annie Wagner, 'Kunstenaars te Veere', in: *Mededelingen Gemeentemuseum van Den Haag* X (1956), nr. 2, pag. 67 - 76.
- Van Rijsselberghe is waarschijnlijk via zijn vriend, de Belgische schilder Frans Courtens, die al vanaf de eeuwwisseling de zomers in Veere doorbracht, met Zeeland en vooral Veere in aanraking gekomen (28). Zie: Wagner, o.c., pag. 71.
- Interview 'Morgen wordt zeventig jaar de schilderes Lucie van Dam van Isselt', in: *De Telegraaf*, 13 juni 1941.
- Hooft van Huysduynen, o.c., p. 212.
- Het echtscheidingsvonnis werd op 27 juni 1907 uitgesproken door de Rechtbank te Arnhem en op 23 juli daaropvolgend ingeschreven in de registers van de Burgerlijke Stand te Renkum/Oosterbeek. Lucie van Dam van Isselt werd op 15 augustus 1907 ingeschreven in het bevolkingsregister van Veere, komende uit Renkum/Oosterbeek. De breuk met Evert Ekker was, in tegenstelling tot haar latere breuk met haar tweede echtgenoot Albert Plasschaert, radicaal. Er is geen enkele aanwijzing dat de beide ex-echtlieden ooit nog contact hebben gehad, zelfs niet over de kinderen, die Lucie pas zou terugzien toen dezen al (bijna) volwassen waren. Ook de zinsnede in haar dagboek op 10 of 11 mei 1943 is veelzeggend: 'De dertiende komt Tik (d.i. de jongste zoon Martin, WB) voor de lunch. Ze hebben bericht dat hun vader gestorven is op 15 april.' Alleen in een brief van 3 februari 1930 aan haar vriendin Jeanne Bieruma Oosting, die op dat moment in Parijs verblijft, zou Lucie melden: 'Teek en je met mijn 1ste echtgenoot in de Grande Chaumières?' Brief in collectie Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag.
- Een aanwijzing voor het vernietigen van haar (weinig?) schilderijen van voor 1907 werd door mij in februari 1986 ook mondeling verkregen van haar hulp, de heer L. Breurkes te Wassenaar. Deze deelde mij mede dat Lucie nogal eens oudere werken 'afkeurde' en de panelen liet bewerken en opnieuw gronderen voor hergebruik. Ook liet zij hem, na het bombardement van het Bezuidenhout in het voorjaar van 1945, waar Lucie toen woonde de ramen (waaruit het glas ontbrak) dichtspijkeren met oude, door haar afgekeurde schilderijen.
- Elsevier*, januari 1919, pag. 76.
- Jan R.Th. Campert, 'Het geheim van Veere', in: *Het Vaderland*, 19 juli 1925.
- Jeanne Bieruma Oosting, 'In memoriam Lucie van Dam van Isselt', in: *de Groene Amsterdammer*, 18 juni 1949. Een opmerking met een gelijke strekking komt ook voor in een brief (van welke datum en waar?), waarin ze schrijft dat ze 'op een nederig plan het beste moest geven, in plaats van naar alle zijden onvolkomen pogingen te wagen.' *Mededelingen Gemeentemuseum van Den Haag*, VII (1952), nr. 5-6.
- E. Benezit, *Dictionnaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, Paris 1954.
- Jos de Gruyter, 'Lucie van Dam van Isselt zeventig jaar', in: *Het Vaderland*, 14 juni 1941.
- Adriaan Venema, *Nederlandse schilders in Parijs 1900 - 1940*, Baarn 1980, pag. 222.
- Het is in dat opzicht vreemd, dat Lucie nooit verwijzingen naar een eventueel verblijf in Parijs gaf in haar brieven aan haar vriendin, de kunstenaar Jeanne Bieruma Oosting, die er zelf langdurig studeerde. Desgevraagd kon Jeanne Bieruma Oosting mij in 1985 ook niet bevestigen of Lucie inderdaad in Parijs had gestudeerd.
- Lucie hield dagboeken bij, die over een tweemaal perioden bewaard zijn gebleven (in 1985 berustend bij Ir. Drs. M.H. Ekker te Naarden, copieën in mijn bezit) namelijk over de periode 1915 t/m 1920 en 1937 t/m 1946. Ze schreef slechts weinig in het Nederlands in haar dagboeken, maar gebruikte daarvoor het Italiaans, het Frans en vooral het Spaans, waarbij ze soms woorden die ze niet goed kon vertalen in het Nederlands zette. Zo vermeldde ze in februari 1915: 'Ho venduta il "cispers" al signor Stiel.'
- Albert Charles Auguste Plasschaert werd geboren te Sas van Gent op 20 april 1874 en overleed te Den Haag op 9 mei 1941. Zijn vader was 'Opzigtter van den Waterstaat'. Zijn huwelijk met Lucie van Dam van Isselt betrof zijn tweede. Het verhaal gaat, dat zijn eerdere huwelijk reeds tijdens de huwelijksreis stuk liep, waarop hij zonder zijn bruid naar huis terugkeerde. Na zijn scheiding van Lucie zou hij nog eenmaal in het huwelijk treden, en wel op 15 december 1922 te Rijswijk met Jkvr. Cornelia Petronella Gevers, uit welk huwelijk twee kinderen werden geboren. (gegevens ontleend aan een onderzoek van de heer Rob Sloek te Sas van Gent uit 1986). In naslagwerken wordt Plasschaert afwisselend kunstcriticus en/of letterkundige genoemd. Zijn kunstcritieken verschenen vooral in *Het Vaderland* en *De Groene Amsterdammer*.
- In het Bevolkingsregister van Veere werd Plasschaert ingeschreven op 14 juni 1909, dus daags voor de 38e verjaardag van Lucie, komende uit Utrecht.
- Wagner, o.c., pag. 69 vermeldt, dat Lucie in 1907 en 1908 in resp. de panden 'De Colve' en 'De Fortnyne' woonde, om zich in 1909, samen met Plasschaert, te vestigen in St. Bastiaan. Dit is niet in overeenstemming met gegevens die ik ontving van mevrouw Marlies Vogelelaar te Veere. Uit haar onderzoek blijkt, dat Lucie vanaf 1909 tot 1914 in het pand 'De Kolve', Markt 142 woonde, van 1914 tot 1925 in Sint Sebastiaan

- (Kaai 83) en van 1925 tot haar vertrek naar Den Haag in 1933 in het pand Simon Oomstraat 3. Schr. meded. van mevr. M. Vogelaar te Veere, 22 december 1997. In mijn bezit zijn copieën van de correspondentie over de verkoop van het pand St. Sebastiaan in 1939. Of de huisvesting van Lucie in het pand Simon Oomstraat 3 correct is heb ik niet nader onderzocht.
43. G.H. Pannekoek Jr., 'Al pratende met ... Albert Plasschaert', in: *Den Gulden Winkel, Geïllustreerd Maandschrift voor Boekenvrienden etc.*, XXIV (1925), nr. 10 (20 oktober).
  44. 'Albert Plasschaert overleden', in: *Algemeen Handelsblad*, 9 mei 1941.
  45. Toevallig détail is dat schrijver dezes in de beginjaren 1980, toen hij nog wetenschappelijk medewerker was van het Gemeentemuseum het Markiezenhof te Bergen op Zoom, onderzoek heeft gedaan naar leven en werken van de, evenals Lucie van Dam van Isselt, uit Bergen op Zoom afkomstige kunstenaar Thomas Willeboits Bosschaert (Bergen op Zoom 1614 - 1654 Antwerpen). Uit een beschrijving van diens bezittingen bleek, dat Bosschaert de Flora van Titiaan in bezit had en het schilderij zeer bewonderde. Enkele eeuwen later zou een stadgenoot/collega van Bosschaert hetzelfde ervaren.
  46. Brief van Lucie aan Jeanne Bieruma Oosting d.d. 12 april 1923, berustend in het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te 's-Gravenhage.
  47. Zie ook de in dit werk opgenomen lijst van tentoonstellingen.
  48. Jan Warners, *Domburg 150 jaar badplaats*, (Domburg) 1984, pag. 86.
  49. Cat. tent. Domburg, Paviljoen, *tentoonstelling van schilderijen en teekeningen van Walcherse schilders*, juli - aug. 1911. Zie overigens ook het uitstekende artikel van Francisca van Vloten over de ontwikkelingen in Domburg, waarnaar reeds hiervoor in noot 24 werd verwezen. Van Vloten verwacht overigens ook (o.c., pag. 33), dat Lucie bij de plannen tot realisatie van dit tentoonstellingspaviljoen betrokken is geweest. Ook Mies en Paul Elout-Drabbe en Kees Elout, kunstrecensent van het Handelsblad, resp. nicht, aangerouwde neef en volle neef van Lucie zouden erbij betrokken zijn geweest.
  50. De cat. tent. Laren, Singer Museum, *Walter Vaes 1882 - 1958*, Laren 1987 vermeldt op pag. 13 dat Vaes Veere al in 1890 op zijn zeiltochten leerde kennen. Dit lijkt wat overdreven voor een 8-jarige! Het is aannemelijk te veronderstellen dat het hier een zeffour betreft en dat voor 1890 '1908' mag worden gelezen. De catalogus gaat verder met 'Hier kwam hij elke zomer terug tot hij zich er in 1914 vestigde om er tot 1919 te blijven wonen. De meester ging graag naar Nederland, zegt de stiefdochter (van Vaes). Hier heeft hij zomer na zomer het hele land doorreisd met het binnenschip "de Wulp"'. Wagner daarover: 'Walter Vaes (...), bevriend met de heer D.J. van Beuriningen, maakte op diens jacht kennis met Veere, de plaats waarnaar hij in de oorlog van 1914 - '18 zou uitwijken. Naast deze "varende" schilders stonden ...' Wagner, o.c., pag. 69.
  51. August Corbet, *Walter Vaes*, Monographieën over Belgische Kunst, Antwerpen 1948, p. 11.
  52. Dagboekantekening 12 april 1915. Plasschaert, die blijkbaar nog op reis was (Lucie kwam zelf op 12 april thuis), keert daarop spoorslags terug naar huis om er daags erop, in de middag te arriveren. Enkele weken later, op 24 mei, vermeldt Lucie in haar dagboek dat Vaes het portret van Plasschaert schildert.
  53. Corbet, o.c., pag. 6 - 7.
  54. cat. tent. Laren, Singer Museum, *Walter Vaes 1882 - 1958*, Laren 1987, pag. 8.
  55. Wagner, o.c., pag. 73-74.
  56. Ibid., pag. 71.
'De Struys' is een van de zogenaamde Schotse Huizen te Veere en samen met het andere Schotse Huis, 'Het Lammetje', verbonden met Victor de Stuers en diens strijd voor het behoud van ons erfgoed. Zie ook: Victor de Stuers, *Holland op zijn smakt*, (ingeleid en toegelicht door een werkgroep van het Kunsthistorisch Instituut der Universiteit van Amsterdam), Bussum 1975, pag. 132.
  57. De vriendschap tussen Lucie van Dam van Isselt en Walter Vaes is blijven bestaan. In de dagboeken uit de jaren 1937 - 1946 (de laatste aantekening daarin dateert van 16 december 1946) vermeldt Lucie nog op 17 september 1946 een ontmoeting met Vaes te hebben in Antwerpen.
  58. Alma Francis Oakes, geboren 19 september 1894 te London, volgens het bevolkingsregister 'antiquaire' van beroep, vertrok op 14 maart 1940 terug naar Engeland en schonk in 1947 de Struys onder last aan de Staat der Nederlanden, (die al sinds 1907 door de schenking ervan door Victor de Stuers eigenaar was van 't Lammetje). De Overheid gaf daarop aan de beide panden en de inventaris een museale bestemming.
  59. Wagner, o.c., pag. 73.
  60. Albert Plasschaert, geciteerd door Wagner, o.c., pag. 73.
  61. De Avondpost, 1 maart 1922, bespreking expositie in Pictura.
  62. *Nieuw Rotterdamse Courant*, 21 maart 1922, naar aanleiding van dezelfde expositie in Pictura.
  63. Ibid., november 1925, naar aanleiding van expositie bij Unger en Van Mensch.
  64. In een beschouwing over Lucie van Dam van Isselt uit 1989 wordt opgemerkt over de overeenkomst in kleur tussen Vaes en Lucie: 'Deze overeenkomst in kleur waarover men spreekt is maar van tijdelijke aard; Vaes neigt in tegenstelling tot Van Dam van Isselt meer naar donkere kleuren. Deze tijdelijke overeenkomst in kleurgebruik is niet overtuigend genoeg om haar (Lucie) zonder meer als epigoon van Vaes te beschouwen.' Han Verhagen, 'Lucie van Dam van Isselt 1871 - 1949', in: tent. cat. Arnhem, Gemeentemuseum, *Bloemen uit de kelder, negen kunstenaressen rond de eeuwwisseling*, Zwolle 1989, pag. 66 - 71.
  65. Als Plasschaert op 16 januari vader is geworden van een dochter bij diens derde vrouw informeert Lucie in een brief van de veertiende van een onbekende maand in 1924 (waarschijnlijk 14 februari) bij haar jonge vriendin Jeanne Bieruma Oosting, (die zelf blijkbaar goed bevriend was met Plasschaert) naar het welzijn van het kind: 'Hoe gaat het met Alberts dochtertje. Antwoord daar vooral op'. Op 5 april van 1925 stuurde Lucie een gedicht over eerste schoentjes, waarschijnlijk met een schilderij met die voorstelling, als geschenk op naar Jeanne Bieruma. Het gedicht sluit ze af met 'Dit hoopt Lucie, je collega. (binnen's monds: en je vriend's gewezen ega.)' Er is tussen Lucie en Albert na de scheiding altijd contact en vriendschap gebleven. Op 12 april 1923, slechts een half jaar na de echtscheiding van Albert, meldde Lucie in een brief aan Jeanne Bieruma: 'Van Albert af en toe een kort en innig briefje. Het is nu of ze van een andere planeet komen.' Slechts één keer is er sprake van problemen, door Lucie genoemd in haar brief van 5 februari 1935 aan Jeanne Bieruma: 'Ik heb veel verdriet over Alberts houding. Er is geen enkel gevoel, geen enkel reflex in me die dit rechtvaardigt. Het is een groot verlies - de oude toch blijvende trouw en kameraadschap geschonden. Hij is door al het ondervondene en de houding van alle niet-begrijpende stromkoppen zeker wat achterdochtig geworden, maar 't kindje zal event. wel zoo veel van haar wonderlijken vader houden dat ook dat geneest. Liever had ik er een blonden zoon geweten.' Brieven van Lucie van Dam van Isselt aan Jeanne Bieruma Oosting, collectie Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag. In een (ongepubliceerde?) necrologie van Albert Plasschaert van de hand van Lucie van Dam van Isselt (in 1985 door mij in typescript aangetroffen in het archief van Ir. Drs. M.H. Elker) vermeldde Lucie: 'Der Schrei nach dem Kinde' leefde in hem. Hij kon verbleeken als een kinderhandje zich in zijn hand vleide, als kinderoogen hem aanzagen. Ik heb altijd in ons kinderloos huwelijk voorvoeld, dat ik hem eens daar voor zou moeten afstaan. Dat het anker gelicht zou worden en een nieuwe rocht aanvaard. De oude veilige haven zou blijven geëerd en vertrouwd. De saam - vergaarde schatten waren immers bij alle smart der scheiding voldoende om tot den dood het leven te verrijken.'
  66. Evert Elker vestigde zich, blijkens het bevolkingsregister van Veere op 4 november 1919 te Veere. Blijkbaar woonde hij er in 1925 nog, toen Lucie 'Pim Pernel', journalist van Het Vaderland ontving. Deze laatste meldde in zijn artikel: 'Een flinke mannestap klinkt op de trap: Daar komt haar natuurmonument aan. Hij kwam binnen, het heele wolkenpanorama dat uit de zilte blauwe lucht naar binnen lichtte, lag weer in z'n zeemansoogen. Hij was zoo juist thuis gekomen, hij vaart als stuurman. Kwam nu uit Zuid-Amerika.' Pim Pernel, 'In Veere staat een huis', II, in: *het Vaderland*, 23 augustus 1925.
  67. Pim Pernel, 'In Veere staat een huis', I, in: *Het Vaderland*, 12 juli (of 16 augustus?) 1925.
  68. Veere zou een belangrijke rol gaan spelen in de composities van Voormolen. Zie daarvoor de inventaris van het 'Archief Alexander Voormolen', berustend in het Haags Gemeentemuseum, typescript/manuscript, z.j. In dit archief is opgenomen een bewaargeving/schenking-na-haar dood van Lucie van Dam van Isselt van diverse manuscripten van Voormolen aan het Haags Gemeentemuseum, geschonken op 10 september 1941. In 1921 zou Albert Plasschaert het gedicht 'Veere' schrijven, dat door Voormolen op muziek werd gezet (mezzo-sopraan en piano), en dat door G. Alsbach en Co. te Amsterdam dat jaar werd uitgegeven. Het stuk werd opgedragen aan Charley Toorop. In december 1924 werd Voormolen door vader Jan Toorop geportretteerd (thans collectie Haags Gemeentemuseum).
  69. Het vonnis werd op 17 november 1922 ingeschreven in de registers van de Burgerlijke Stand te Utrecht, waar het huwelijk Plasschaert-van Dam van Isselt was gesloten.

70. Jonkvrouw Cornelia Petronella Gevers werd geboren te Middelburg op 2 maart 1897. Het echtpaar vestigde zich te Rijswijk (Z.H.). Uit dit huwelijk werd in 1924 een dochter, Marianne, en in 1928 een zoon Marc geboren. (gegevens ontleend aan een onderzoek van de heer Rob Sloek te Sas van Gent uit 1986).
71. Dit gastenboek mocht ik in januari 1986 lenen uit de collectie van mevrouw Henriëtte Julia-Ekker te Marseille. Volgens dit gastenboek logeerden of waren te gast bij Lucie in de jaren 1920: Lizzy en Threesje Ansingh, Paul Amtenius, Nelly Bodenheimer, Lodewijk Bosch, Louis Bron, haar nicht Mies Elour-Drabbe, Jan Heyse, Dirk Koets, Anton Mauve, Auguste Morisot, Jan Toorop, Charley Toorop, Willem Vaarzon Morel, Walter Vaes en Hendrik J. Wolter. Daarnaast vermeldt het gastenboek, dat de schrijvers Hein Boeken, Jan Campert, Jan Prins en Annie Salomons en naast Alexander Voormolen de musici Alex van der Laan en Voormolen's leraar Johan Wagenaar bij Lucie te gast waren.
72. Jeanne Bieruma Oosting, 'In Memoriam Lucie van Dam van Isselt', in: *De Groene Amsterdammer*, 18 juni 1949.
73. Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag, brief van 12 april 1923 van Lucie van Dam van Isselt aan Jeanne Bieruma Oosting, die op dat moment verblijft in Hotel Melvetia te Florence, Italië.
74. Pim Pernel in diens beschrijving op 23 augustus 1925 van een rondgang door het huis van Lucie ('In Veere staat een huis', II, in: *Het Vaderland*): 'Opeens blijf ik staan voor een ...? Ja voor wat? "Wat-is-dat?" "O, this is uncanny!"' zeg ik, "dat hanteert je, daar ben ik bang voor; neem het weg, dat is Veere op zijn smalst, een hallucinatie, 't trekt je aan en je zou het haast niet durven aanraken, dat spooksel." "Dat? Dat is de Urf", zegt zij zachjes. Nu praak ik óók zacht, "Ik ken dat woord niet", fluister ik. Heb ik dat spookbeestje in 'n vroeger leven gekend? 't Is een krom, in zich zelf, wijsgeurig gebogen prullarium, als een kanarie zoo groot, van porcelain, wit, met 'n dikken grooten kuikam als een kanveléon, het eindigt in 'n miezerig staartje als van 'n kilvorschlave. "'t Is 'n elendig ding, ik zou er niet mee durven gaan slapen," zeg ik "het leeft, het leeft beslist. Het vermoordt je, het bedemt je en 't is om te lachen. Noem het humor. En 't heeft een basstem, geloof me." "Ja, 't is een geweldig ding. Het maakte op m'n vriend Ochs zoo'n enormen indruk, dat hij na eenig stilzwijgen ineens uitriep: "Ik schilder nooit iets anders dan dat ding!" Voormolen is er ook op toegeschoten, heeft gezegd: "Maar, dat ben ik!" Een brief van 10 maart 1948 (in 1985 behorend tot de collectie van Ir. Drs. M.H. Ekker te Naarden) van Alexander Voormolen aan Lucie wordt door hem ondertekend met een gestempelde afbeelding van het figuurtje van De Urf (gebaseerd op een beeldje van Altorf uit de collectie van Lucie van Dam van Isselt) en de signatuur/het bijschrift: 'Urvus Terribilis Hagensis'.
75. Jeanne Bieruma Oosting, 'In Memoriam Lucie van Dam van Isselt', in: *De Groene Amsterdammer*, 18 juni 1949.
76. Gerard Willem van Loon, *The story of Hendrik Willem van Loon*, Philadelphia/New York 1972, pag. 141-142.
77. Hendrik Willem van Loon, *Van Loon's lives*, New York 1942, in vertaling van Dr. G.R. Gunning verschenen als *Pioniers der vrijheid*, Den Haag 1947. Bij deze uitgave behoort een losbladig inlegvel, getiteld 'Enkele korte biografische aantekeningen bij Van Loon's Pioniers der vrijheid', met als toelichting 'Dit zal U helpen om de verschillende personen die ons assisteerden bij de ontvangst onzer gasten nader te identificeren.' De auteur beschrijft daarin Lucie als volgt: 'Lucie is mevrouw Lucie van Dam van Isselt, de bekende schilderes, die bijna vijf en twintig jaar in Veere woonde. Gedurende de oorlog dachten wij telkens weer hoe jammer het toch was dat zij niet aan deze kant van de Oceaan was gebleven toen zij ons kort vóór het uitbreken van de oorlog bezocht. Daar zij een grondige afkeer had van alles wat Duits was, zullen haar lotgevallen wel niet erg vrolijk geweest zijn. Gelukkig heeft zij de oorlog overleefd.'
78. Tekst toespraak Martin Ekker ter gelegenheid van de opening van de tentoonstelling Lucie van Dam van Isselt in het Gemeentemuseum het Markiezenhof te Bergen op Zoom, 17 mei 1986. Manuscript, collectie Drs. W. Blok. Hij zei letterlijk: '... en ik heb toen pas in mijn bruidsdagen, op 29 februari 1924, weer met mijn moeder kennism gemaakt. ... Maar goed, na 1924 is er toch nog een diepe relatie tussen mijn moeder en mij gegroeid en vooral nadat zij in het begin van de dertiger jaren van Veere naar Den Haag was verhuisd...' Over de wens van Lucie tot alleen zijn vertelde hij in die toespraak dat Lucie hem vertelde "'Ik ben veel alleen. Maar ik vind dat niet erg, want ik vind dan dat ik in goed gezelschap ben." (...) Alleen één ding heeft me wel verwonderd, vooral toen ik haar dagboek las (...). Dat dagboek getuigt van een voor een gewoon mens zoals ik zo eivul programma met elke dag ettelijke en soms vele bezoeken bij haar thuis en bij anderen, theaterbezoek, tentoonstellingen, uitstapjes en reizen, vrijwel altijd in gezelschap, zelden een maaltijd alleen. En toch was haar uitspraak naar mijn gevoel subjectief volkomen oprecht en eerlijk en is het een getuigenis van de intensiteit waarmee zij elk moment beleefde. Bij het schilderen was zij natuurlijk veelal wel alleen; maar dan was zij zo volledig met haar werk verbonden dat haar uitspraak zeker niet daarop betrekking kan hebben gehad.'
79. Ben van Eijsselsteijn, openingswoord voor tentoonstelling van werk van Lucie van Dam van Isselt, Den Haag, Kunsthandel Plaats, 26 juni 1948. Manuscript, in 1985 collectie Ir. Drs. M.H. Ekker, Naarden. Ook Koos Speenhoff zegt van haar: 'Al dadelijk viel mij op bij nadere verkenning dat zij als schilderes een geheel andere persoon was dan als gastvrouw en vriendin.' J.H. Speenhoff, *Daar komen de schutters*, Den Haag 1943, pag. 121.
80. Tekst toespraak Martin Ekker ter gelegenheid van de opening van de tentoonstelling Lucie van Dam van Isselt in het Gemeentemuseum het Markiezenhof te Bergen op Zoom, 17 mei 1986. Manuscript, collectie Drs. W. Blok.
81. Pim Pernel, 'In Veere staat een huis', II, in: *Het Vaderland*, 23 augustus 1925. Ook Gerard Willem van Loon, zoon van Lucie's Nederlands-Amerikaanse vriend prof. Hendrik Willem van Loon, beschrijft in de biografie van zijn vader het Veerse huis van Lucie. Hij doet dat als volgt: 'Her cluttered apartment, one flight up from the Kade, or Quai, resembled that of a Parisienne expatriated to Holland. Paris was her spiritual home. In her living room an aroma of linseed oil, fine tea, and Turkish tobacco rendered the air almost visible. A large, comfortable cat, whose own swinging door was built into a kitchen window, usually occupied the best Louis XV chair.' Gerard Willem van Loon, *o.c.*, pag. 141-142.
82. Jeanne Bieruma Oosting, 'In Memoriam Lucie van Dam van Isselt', in: *De Groene Amsterdammer*, 18 juni 1949.
83. Bespreking tentoonstelling hoofdgroep van de Pulchri Studio, in: *De Groene Amsterdammer*, 30 december 1922.
84. Knipsel uit een onbekende krant, maart 1922.
85. Bespreking tentoonstelling Pulchri Studio, in: *De Groene Amsterdammer*, 24 februari 1924.
86. 'Kunst te Apeldoorn, Marie Wandscheer, Lucie van Dam van Isselt, in Hotel "De Nieuwe Kroon", v/h Bloemink', in: *Nieuw Rotterdamse Courant*, 25 februari 1924. In december van dat jaar zou de recensent van de Nieuw Rotterdamse Courant melden: 'Lakelies, een schilderij van groote bekoring, voert de schilderes weer terug naar haar oude liefde voor witten en grijzen in 't stillevens.'
87. Bespreking expositie onder de kop 'Pulchri Studio', in: *Nieuw Rotterdamse Courant*, december 1924.
88. Albert Plasschaert, 'Schilderkunst-Kroniek', in: *De (Groene?) Amsterdammer*, 6 december 1924.
89. Bespreking tentoonstelling Lucie van Dam van Isselt in Pictura, Den Haag, in: *De (Groene?) Amsterdammer*, 20 november 1926.
90. 'Lucie van Dam van Isselt, Pictura, Den Haag', in: *De Groene Amsterdammer*, 25 oktober 1930.
91. Bespreking 'Lucie van Dam van Isselt, Kunstzaal Pictura', door A.d.B. in onbekende krant.
92. drs. Willem Blok, Cat. tent. Bergen op Zoom, Gemeentemuseum het Markiezenhof, 1986, *Lucie van Dam van Isselt*, pag. 15, cat. nr. 2. Uit een tekening van haar hand uit 1897 in een particuliere collectie met als voorstelling de kapel van Isselt (een Heerlijkheid, gelegen in de nabijheid van Amersfoort, waaraan de familie het tweede deel van de geslachtsnaam ontleent) maak ik op dat Lucie in die tijd geïnteresseerd was in de herkomst van haar familie. Zij signeerde die tekening (roen zij veelal met 'Lucie Ekker' signeerde, met 'Lucie van Isselt'.
93. 'Tentoonstelling Lucie van Dam van Isselt, Kunsthandel Vincent', in: *Haagsche Courant*, 27 december 1934.
94. Cornelis Veth, 'Schilder- en Boekkunst, drie exposities in Rotterdamse kunsthandels, Reisschetsen van Lucie van Dam van Isselt', in: *De Telegraaf*, 20 januari 1939.
95. A.d.B., 'Lucie van Dam van Isselt, Huize Koninginnegracht 77', in onbekende krant, 6 november 1936. Speenhoff is er kort in: 'Ze kon alles behalve buiten schilderen.' Speenhoff, *o.c.*, pag. 125.
96. Blok, *o.c.*, cat. nrs. 150 - 156.
97. Brief van Lucie aan Jeanne Bieruma Oosting, op dat moment verblijvend in Parijs, gedateerd 3 februari 1930. Collectie Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag.
98. Op 3 maart 1933 wordt Lucie van Dam van Isselt, van beroep 'artiste', weer ingeschreven in het bevolkingsregister van Den Haag. Zij vestigt zich op het adres Cornelis Houtmanstraat 19. 's-Gravenhage, Gemeentearchief, bevolkingsregister.
99. Op 16 juli 1985 had ik een gesprek met de heer Marinus Roeting te Veere, dat door mij met diens toestemming op geluidsband werd opgenomen. De in 1901/1902 geboren heer Roeting trad tot aan het

vertrek van Lucie uit Veere in 1933 op als haar manasje van alles. Tot zijn taken behoorden o.a. het gereed maken voor transport van schilderijen, het plamuren en gronderen van panelen e.d. Roeting wist zelf niet zeker wat de reden voor Lucie's plotselinge vertrek uit Veere was, maar gaf een drietal mogelijkheden:

- a. Een vermeende 'verhouding' van Lucie met de Veerse veldwachter W.;
- b. De slechte verhouding van Lucie met haar schoondochter Pien Ekker-Plasschaert;
- c. Een vermeende lichte onvlambaarheid in de liefde van Lucie voor haar kostgangers/gasten, die reden was tot roddels in Veere. Enkele gasten werden door Roeting bij name genoemd, namelijk Alexander Voormolen, Hendrik Willem van Loon en de Middelburgse arts, Dr.C.K.

Gerard Willem van Loon over de relatie van diens in 1882 geboren vader met de in 1871 geboren Lucie van Dam van Isselt: 'Lucie's laugh, like the tinkle of her Linoges teacups, bespoke a refinement and, above all, a warm femininity which attracted Hendrik Willem, soothed and delighted him, and, on occasion, put him in his place. Had she been younger he might have fallen hopelessly, disastrously in love with her, but Lucie, removed in years, maintained her reserve. Her friendship was a gift not often or carelessly bestowed. Less felicitous was Lucie's faculty for becoming too involved in the lives of those she cared about, for sponsoring romances and, when things were going smoothly, stirring them up again. Then, too, there were the days when callers were told by the maid, "mevrouw is not at home." Sometimes Lucie was painting but only sometimes.'

Gerard Willem van Loon, *o.c.*, pag. 142.

Wat de relatie van Lucie met haar oudste zoon Evert betreft, ook deze had blijkbaar geleden. In 1939, bij de verkoop van haar oude pand 'St. Sebastiaan' in Veere gaf Lucie in een brief te kennen de sleutel van dat pand niet aan Evert te willen terugvragen. Ze meldde daarover: 'Wat die sleutel betreft die Evert heeft. Daar heb ik eigenlijk nooit aan gedacht, maar natuurlijk heeft hij er een. Ik ben evenwel de allerlaaste om hem daarnaar te vragen. Zaken - of wat er in de verste verte naar lijkt, met Evert, heeft me al genoeg verdriet bezorgd.'

Brief van Lucie aan Din Smit, gedateerd 7 december 1939, part. coll.

100. A.d.B., 'Lucie van Dam van Isselt, Huize Koninginnegracht 77', in onbekende krant, 6 november 1936.
101. Jos de Gruyter, 'Lucie van Dam van Isselt, Huize Koninginnegracht 77', in: *Het Vaderland*, 4 november 1936.
102. Speenhoff, *a.c.*, pag. 121-122. Speenhoff is er dus zeer duidelijk in, dat Lucie hem *zittend* schilderde. In het interview dat ik had met Marinus Roeting in 1985 (zie noot 99) over haar Veerse tijd vertelde deze echter: 'Ze gebruikte tubes verf die ze zelf kocht en werkte altijd staande, met palet in de hand. (...) Ze schilderde met een stofjas aan en schetste altijd eerst, (...) Je mocht zeker niet in haar atelier als ze werkte.' Bezie met hen schilderij 'Zelfportret' dat zij circa 1935 schilderde aan de hand van een foto uit 1925 dan blijkt dat zij inderdaad staat te schilderen, in stofjas, met palet in de linker hand. Wellicht zijn haar rugproblemen van 1929 - 1930 aanleiding geweest voortaan zittend te werken. In het dagboek van Lucie komen aantekeningen voor waaruit blijkt, dat het portret van Speenhoff ontstond tussen 28 april en 10 juni 1942.
103. *Ibid.*, pag. 123.
104. Het bezoek van Lucie aan New York gebeurde waarschijnlijk op uitnodiging van Hendrik Willem van Loon. 'So Hendrik brought Lucie an Dam to America instead. All he had failed to do for his sister he now did for her, and Lucie returned to Holland agog with her visits to broad-casting studios, publishing houses, bookstores and restaurants. Gerard Willem van Loon, *o.c.*, pag. 326. Zie ook noot 77 hiervoor.
105. Dagboekantekening 8 mei 1941.
106. Deze ode, die ik in 1985 in afschrift in typoscript aantrof in de collectie van Ir. Drs. M.H. Ekker te Naarden, luidt als volgt: 'Maar ... O - die Plasschaert. Die groote blauwe oogen - Die geboogen houding. Wat zar hij daar overwonnen en afwachting. Graag was ik binnen gegaan. Maar die twistbedreiging thuis - Plasschaert bleef mij in alles bij. Wat een Nero-kop! Een scherprechter en dichter. Gelukkig heeft hij geen zorgen naar den stof. Waart gij langen tijd bij hem? Ik ga zoo spoedig moogelijk met U mede. Wuiwende - reeder zag ik Albert daar gebogen in zijn lijf zitzen. Die groote blauwe oogen! Ik moet naar hem toe. Hart en ziel gebieden dit. Ik ben zelf zoo ongelukkig en smartelijk dat ik het leed van anderen mee moet dragen. Ik ga er met U heen - Moedige! Wij wandelen er naar toe en turen om den hoek van de straatschermen eerst even naar binnen. Dan gaan we hem vergenoegen zonder barmhartig te schijnen. Wat een prachtig hoofd! Wat een beeldhouwwerk van Gods wil. Wat een volmaakte afwijkingen. Welk een eenheid van verstand - wil en heerszucht. Mijn hoofdarchief sloot hem in voor eeuwig.
- Ik kan Albert niet vergeten. Ik begrijp dat Gij van dezen Nero-Socrates hield en houdt. Welk een Engelen-Duivelen gelaat. Wat een mensch! Wij zullen zijn grooten geest met onze liefde beschermen en dezen nederlaag van het lichaam voor de schamelen geheim houden.'
107. Lucie van Dam van Isselt, (Ongepubliceerde?) necrologie van Albert Plasschaert (in 1985 door mij in typoscript aangetroffen in het archief van Ir. Drs. M.H. Ekker te Naarden).
108. Dagboekantekening van die datum.
109. Gestencilde catalogus daarvan in collectie Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie te Den Haag.
110. J. Nieuwenhuis, 'Kunstwerken van 3 zeventig jarigen', in: onbekende krant, sept./okt. 1941.
111. Gegevens ontleend aan *Winkler Prins encyclopedie van de Tweede Wereldoorlog*, 2 vols., Amsterdam 1980, II, onder het trefwoord 'Kultuurkamer'. Zie hiervoor ook: Hans Mulder, *Kunst in crisis en bezetting*, Utrecht/Antwerpen 1978.
112. J. Nieuwenhuis, 'Pulchri Studio', in: *Algemeen Handelsblad*, 26 februari 1942.
113. H. van Loon, 'Tentoonstellingen in Den Haag', in: *Nieuw Rotterdamse Courant*, 26 februari 1942.
114. Dagboekantekening, 2 maart 1942.
115. In het dagboek komt op 30 maart 1942 een wat cryptische aantekening voor die als volgt luidt: 'Las turo noche a Willy Sluyters. Toetreding gilde a pie a casa'. De betekenis daarvan is niet duidelijk.
116. Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag, Brief van Lucie van Dam van Isselt aan Jeanne Bieuma Oosting, dan verblijvend te Beesterzwaag (Friesland), gedateerd 19 juni 1942.
117. Zoals op 27 april 1943: 'Mevrouw Esser komt het schilderij kinderspel ruilen voor een pond koffie'.
118. J.H. Speenhoff, *a.c.*, pag. 123-124.
119. De gemeenteearchivaris van Den Haag liet mij bij brief van 3 oktober 1984 weten, dat haar huis eerst op 3 maart 1945 zou zijn verwoest.
120. De volgende datum die Lucie weer in haar dagboek vermeldde was '3 mei: ik schilder een meizoentje'.
121. J.H. Speenhoff, *a.c.*, pag. 121.
122. R.E. Penning, 'Lucie van Dam van Isselt', in: *Haagsch Dagblad*, juli 1948.
123. 'Haagse kunstenaressen exposeren', in: onbekende krant, najaar 1948.
124. Ben van Eijsselsteijn, 'Tekst van diens openingstoespraak tentoonstelling Lucie van Dam van Isselt, manuscript, in 1985 behorend tot de collectie Ir. Drs. M.H. Ekker te Naarden.
125. Van Eijsselsteijn zou ter gelegenheid van deze tentoonstelling een gedicht voor Lucie schrijven (in 1985 als typoscript behorend tot de collectie Ir. Drs. M.H. Ekker te Naarden) met als tekst:

'Meer levend in 't gedempte spel der kleuren.
 Dan 't werkelijke leven om hen heen,
 Mer onvergankelijkheid in 't stil gebeuren,
 Onstegen sfeer van vreugd en leed, sereen,
 Zoo scheemren zacht asperges in hun schalen,
 Een vogel zint voor licht-doorglansde wand,
 Zoo bloeien onverwelkbaar in bokalen,
 De blijde bloemen van het Lenteland,
 Zoo spreidt het duizendblad zijn zilvren luister
 In licht als van een eersten dageraad,
 Wanneer in blanke klaarheid, na het duister,
 De jonge morgen door de velden gaat.
 En heel de mei ontbloeit bij darte vlucht
 Van gele vlinders in dooronde lucht.'
126. 'Lucie van Dam van Isselt', in: *Nieuw Rotterdamse Courant*, juli 1948.
127. Briefkaart van Lucie aan mevrouw G. Plasschaert-Blick, poststempel 3 januari 1949, in 1985 berustend in een particuliere collectie te Bergen (NH).
128. 'Tekst toespraak Marin Ekker ter gelegenheid van de opening van de tentoonstelling Lucie van Dam van Isselt in het Gemeentemuseum het Markiezenhof te Bergen op Zoom, 17 mei 1986. Manuscript, collectie Drs. W. Blok. Mer 'tante Coba' wordt bedoeld de echtgenote van Lucie's broer Willem Edmond, genaamd Jacoba Rambonnet, geboren Kampen 3 februari 1871 en overleden Den Haag 5 juni 1940.

Tentoonstellingen

* : solo-expositie   r : recensie, knipsel of catalogus
br : brief   d : dagboek

- 1894 *september*
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (br)
onbekend
Rotterdam, onbekend (Scheen)
- 1897 *23 oktober tot*
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
- 1898 *17 augustus tot*
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
31 december tot 8 januari 1899
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
- 1901 *11 mei tot*
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
- 1905 *3 maart tot 22 maart*
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
- 1906 *10 maart tot 25 maart*
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
6 oktober tot 22 oktober
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
- 1907 *8 december tot 23 december*
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
- 1911 *29 juli tot 21 augustus*
Domburg, Paviljoen (r)
29 november tot 15 december
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
- 1912 *juli en augustus*
Domburg, Paviljoen (r)
5 september tot 5 oktober
Amsterdam, Stedelijk Museum (r)
17 oktober tot 7 november
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r)
- 1913 *juli en augustus*
Domburg, Paviljoen (r)
- 1914 *juli en augustus*
Domburg, Paviljoen (r)
juli
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (r/d)
- 1915 *7 februari tot 28 februari*
Amsterdam, Stedelijk Museum (r)
juli en augustus
Domburg, Paviljoen (r)
- 1916 *april en mei*
Rotterdam, plaats onbekend (r)
mei
Veere, het Schotse Huis (r)
juli en augustus
Domburg, Paviljoen (r)
- 1917 *voorjaar?*
's Gravenhage, Haagsche Kunstkring (d)
juli en augustus
Domburg, Paviljoen (r)
- 1918 *zomer*
Heeze, onbekend (d)
september
Veere, het Schotse Huis (r/d)
8 september tot 30 september
Dordrecht, Pictura (r/d) *
- 1919 *mei*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
juli en augustus
Domburg, Paviljoen (r)
oktober
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- 1920 *juni en juli*
Brighton (GB), Public Art Galleries (r)
juli en augustus
Domburg, Paviljoen (r)
september
Veere, het Schotse Huis (r)
19 december tot 17 januari 1922
Dordrecht, Pictura (r)
- 1921 *mei*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
oktober
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- 1922 *februari*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
1 maart tot 23 maart
's Gravenhage, Pictura (r) *
mei
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
oktober
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
december
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- 1923 *februari*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
mei
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
1 september tot 2 oktober
Amsterdam, Stedelijk Museum (r)
oktober
's-Gravenhage, Pulchri Studio (r)
november
's Gravenhage, onbekend (r)
- 1924 *januari*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
... januari tot 12 februari
Baarn, Baarnsch Lyceum (r)
februari
Apeldoorn, Hotel 'De Nieuwe Kroon' (r)
oktober
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
december
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
december
's Gravenhage, Pictura (r)

- 1925 *januari*
Rotterdam, Kunstzalen Unger en Van Mens (r)
november
Rotterdam, Kunstzalen Unger en Van Mens (r)
- 1926 *9 januari tot 24 januari*
Amsterdam, Stedelijk Museum (r)
16 oktober tot 7 november
's Gravenhage, Pictura (r)
- 1927 *5 januari tot 31 januari*
Rotterdam, Kunstzalen Unger en Van Mens (r)
- 1930 *16 oktober tot 7 november*
's Gravenhage, Pictura (r) *
november
Arnhem, Artibus Sacrum (r)
- 1931 *februari*
Rotterdam, Kunstzalen Unger en Van Mens (r)
- 1932 *oktober*
Arnhem, Artibus Sacrum (r)
13 november tot 5 december
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- 1933 *30 september tot 23 oktober*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- 1934 *27 oktober tot 19 november*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
december
's Gravenhage, Kunsthandel Vincent (r)
- 1936 ... *februari tot 22 februari*
's Gravenhage, Kunsthandel Vincent (r)
17 oktober tot 9 november
's Gravenhage, Huize Koninginnegr 77 (r) *
- 1938 *13 augustus tot 13 september*
Amsterdam, Arti et Amicitiae (r)
... *oktober tot 30 oktober*
's Gravenhage, Huize Koninginnegr 77 (r) *
- 1939 *januari*
R'dam, Kunstzalen Unger en Van Mens (r) *
22 januari tot 12 februari
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
20 mei tot (in) juli
Eindhoven, Stedelijk Van Abbe Museum (r) *
december en januari 1940
Amsterdam, Rijksmuseum (r)
- 1940 *23 maart tot 16 april*
Eindhoven, Stedelijk Van Abbe Museum (r)
april en mei
Arnhem, Gemeentemuseum (r)
- 1941 *25 september tot 15 oktober*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- 1942 *februari*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- 1945 *september tot november*
Amsterdam, Rijksmuseum (r)
onbekend
's Gravenhage, Kunsthandel Plaats (r)
- 1946 *19 januari tot 11 februari*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
19 mei tot 11 juni
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
6 oktober tot 28 oktober
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- 1947 *4 januari tot 25 januari*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
20 april tot 10 mei
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
6 oktober tot 27 oktober
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- 1948 *26 juni tot 16 juli*
's Gravenhage, Kunstzaal Plaats (r) *
- 1949 *3 januari tot 24 januari*
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
18 februari tot 14 maart
Amsterdam, Museum Fodor (r)
11 maart tot 28 maart
Amsterdam, Stedelijk Museum (r)
19 maart tot 25 april
's Gravenhage, Gemeentemuseum (r)
10 april tot 1 mei
's Gravenhage, Pulchri Studio (r)
- Na haar overlijden:*
- 1950 *29 januari tot 19 januari*
's Gravenhage, Pulchri Studio
- 1952 *juli*
Veere, de Schotse Huizen *
- 1954 *18 december tot 7 februari 1955*
Delft, Prinsenhof
- 1986 *17 mei tot 11 augustus*
Bergen op Zoom, Gemeentemuseum *
- 1988 *11 mei tot 27 juni*
Venlo, Museum Van Bommel van Dam
- 1989 *2 december tot 12 februari 1990*
Arnhem, Gemeentemuseum
- 1990 *17 maart tot 1 mei*
Middelburg, Zeeuws Museum
- 1999 *3 april tot 14 augustus*
Middelburg, Zeeuws Museum *
3 april tot 14 augustus
Domburg,
Marie Tak van Poortvliet Museum *

Beknopte biografie

1871	■ geboren te Bergen op Zoom		
	■ verhuizing naar Den Haag		
1874	■ verhuizing naar Bergen op Zoom		
1876	■ verhuizing naar Kampen		
1890	■ verhuizing naar Bergen op Zoom		
1891	■ inschrijving aan de Haagse Academie voor Beeldende Kunsten, schilderklas		
1892	■ inschrijving voor de zomercursus aldaar		
	■ huwelijk te Bergen op Zoom met de kunstschilder Ir. E.C. Ekker		
1893	■ verhuizing naar Den Haag		
1899	■ geboorte zoon Evert		
1900	■ verhuizing naar Renkum		
	■ verkeert, zowel in Renkum als in Veere, in een milieu van kunstenaars van verschillende disciplines		
1901	■ geboorte zoon Martin		
1907	■ scheiding van Evert Ekker		
	■ vestigt zich te Veere		
	■ staakt deelname aan exposities		
1908	■ studie grafische technieken (etsen en lithograferen) aan de Ecole des Beaux Arts te Lyon o.l.v. Auguste Morisot		
1909	■ huwelijk met Albert Plasschaert		
1911	■ verblijft drie maanden in Italië		
	■ besluit zich toe te leggen op stillevens		
	■ hervat deelname aan exposities		
1915	■ verkoopt haar etspers		
1918	■ het contact met haar oudste zoon wordt hersteld		
1919	■ Evert junior trekt bij haar in en gaat een scheepvaartopleiding volgen		
1922	■ echtscheiding van Albert Plasschaert, met wie ze verder levenslang een innige vriendschap zal houden		
			■ richt zich meer op contacten met beeldende kunstenaars, niet-schilders
		1924	■ het contact met haar jongste zoon wordt hersteld
		1927	■ Evert junior krijgt een relatie met een nichtje van Albert Plasschaert, met wie Lucie niet kan opschieten
		1929/1930	■ rugproblemen ziekenhuisopname
		1933	■ vertrek uit Veere
			■ vestigt zich in Den Haag
		1941	■ Albert Plasschaert overlijdt
		1942	■ weigert lid te worden van de Kulturkammer
			■ expositieverbod
			■ schildert vaker portretten
		1945	■ huis en atelier worden gebombardeerd
			■ hervat deelname aan exposities
		1948	■ wordt ziek: kanker
		1949	■ overlijdt